

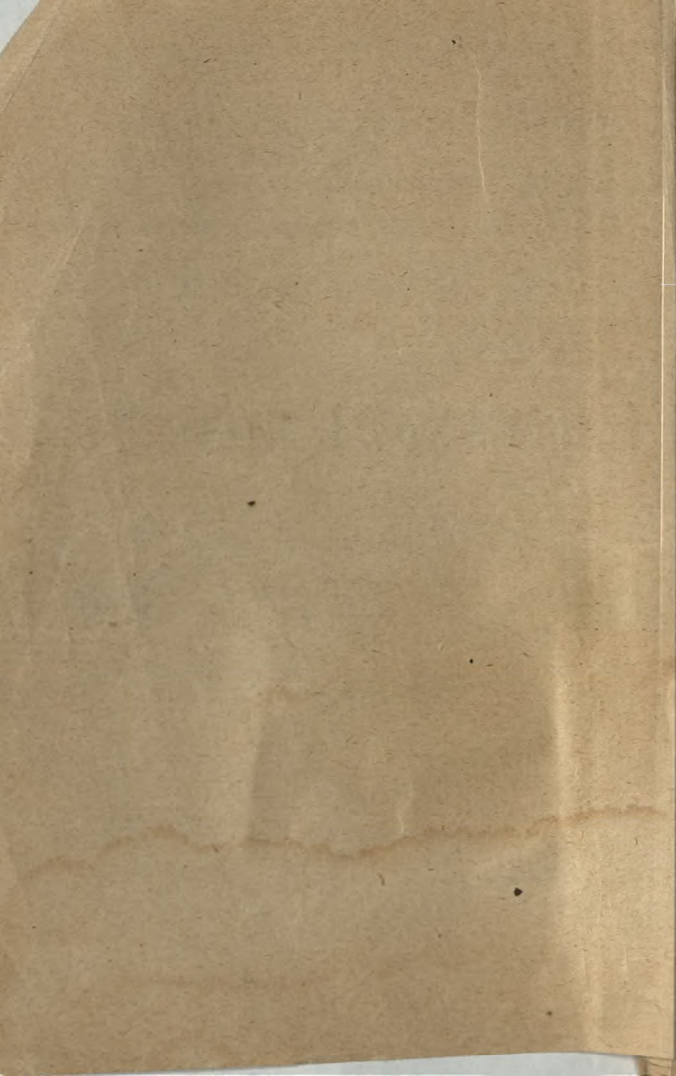
No 45 din no.  
Si o tara vea  
Anchorage

Dr. MANUS  
CARZIS  
Str. Libertatis  
Nr 52 b  
Atena  
Greua

ROMANUL ROȘU

Dr. Manus Carz  
RAMON OMISSIM  
Nr 9 pt 5

Dist. ...



BIBLIOTECA „MINERVEI“

---

No. 128

CATULLE MENDÈS

---

# ROMANUL ROȘU

---

TRADUCERE DE  
**VASILE TRIFU**



554.435

BUCUREȘTI

«MINERVA». — Institut de Arte  
Grafice și Editură. — B-dul Aca-  
demiei 3, — Str. Edgard Quinet, 4

1912



---

EDITURA INSTITUTULUI DE ARTE GRAFICE ȘI EDITURĂ  
«MINERVA», BUCUREȘTI. — B-DUL ACADEMIEI 3.  
REPRODUCEREA OPRITĂ.

---



## ROMANUL ROȘU

### I.

*Ștefaniei Greznienska la castelul N... lângă W...*

*Din fortăreața R..., în... 187...*

Cum trebuie să bată de spaimă scumpa ta inimioară, porumbița mea, când cineva rostește în față-ți, din nebăgare de seamă, acest cuvânt sinistru: «Nihilism!» și cât trebuie să te fi mirat, să fi plâns, să-ți fi frânt degetele-ți plăpânde îndurerându-ți-le cu pietrele inelelor tale, când ai aflat, — căci știi fără îndoială, — că Alexandra ta, așa de blândă și așa de albă, «surioara ta de zăpadă», cum spuneai, a fost arestată, judecată, osândită și dusă într'o fortăreață, fiindcă a omorât un om!

Și cu toate astea, e adevărat am omorât un om, eu, — un general! și sunt o nihilistă inverșunată.

Îți aduci aminte de trecutul nostru, de acest trecut așa de proaspăt încă? Eram la Vilna, în frumoasa ta Lituanie la unchiul tău, mareșalul.

Erau mai multe flori în parc decât stele pe cer, și foarte adesea, dimineața, cu mâinile pline-pline de vioarele și cu buzele roșii de fragii culeși de prin mușchiu, intram la câte un țăran de treabă care ne da o ulcică albă cu lapte de oae...

Ah! ce frumoasă vreme eră pe atunci! Tot mai iubești pe vărul tău, acel frumos ofițer, care aveă niște mustăți așa de fine?

Acum, trăesc într'un colț mohorât, unde m'au băgat cu asprime, îmbrâncindu-mă de umeri.

Pereți negrii și albi, — ca niște giulgiuri de mort. O ferăstrucică așa de îngustă că o singură gratie ajunge să împiedice lumina zilei să treacă. Iar lângă pat, pe care de-abea încap toată, oricât de mică sunt, e un urciur mare, care pare, în umbră, un dulău negru, rezemat pe labele de dinapoi.

Sunt mulțumită, totuși, vezi tu, fiindcă mi-am făcut datoria!

Un lucru numai mă întristează. Tu nu mă mai iubești, poate? Îți zici: «Alexandra e o ucigașă, o nelegiuită». Nu, micuțo. Eram bună, știi. Ei bine, acum m'am făcut mai bună. Îți scriu ca să-ți lămuresc aceasta.

Vor ajunge oare până la tine scrisorile mele? Nu sunt tocmai sigură. Cu toate acestea, omul care mi-aduce mâncarea mi-a făgăduit să le ia, să le pună la poștă, într'un birou din oraș.

Am încredere într'insul, pentrucă, întâia oară când a intrat în celula mea, fredonă printre dinți o arie pe care o cunosc bine, o arie sălbatică și blândă, marșul triumfal al Rusiei celei noi!

O murmură ca să mă facă să'nțeleg că eră «un prieten»; ne-am înțeles pe dată. E un bătrân de treabă, vădov. Are o fată, — de vârsta noastră, Ștefania mea, — și o iubește ca un nebun. Când vorbește despre ea, lacrimi îi vin în ochi. Cum vezi, nu s'a lăsat cu totul de vechile prejudecăți. Da-i foarte legat cu acei cari au dat foc băracilor din Karkhoff.

Pot dar nădăjdui că scrisorile mele vor fi trimise. Am multe lucruri să-ți spun, scumpa mea! Tu nu știi nimic. Când citești în vreun ziar că nihilistii au asasinat vreun șef de secție sau că au ars vreun oraș, strigi: «Oh! ce oameni răi!» Ești nedreaptă cugetând astfel. Eu mi-ași da viața ca să împiedec un copilaș să verse o lacrimă. Nu-i vina noastră, dacă răul e trebuitor ca să ajungi la bine. Și-apoi, răul există oare? Cine ar putea să spue: asta-i cinstit, iar asta nu e? Conștiința e o vorbă; Virtutea, poate, nu-i decă o modă morală... În fine, suntem obligați să fim aceea ce suntem. Te voi face să înțelegi toate acestea.

Dar, înainte de a-ți scrie de ce am ajuns nihilistă, și de ce's mândră că sunt, trebuie să-ți istorisesc ceeace judecătorii au numit «crima» mea.

Acum câteva luni, primii un ordin: nu-ți pot spune încă dela cine îmi venea ordinul acesta.

Eram atunci la M..., cu mama.

Am plecat numai decăt la audiența generalului Markehoff. Aveam în mână o petiție, care trebuia să-mi slujească de pretext ca să fiu primită.

Tu nu știi poate ce sunt audiențele de dimineață la generalii guvernatori?

Ceeace vezi mai întâi, intrând în sala cea mare, sunt domnii adjutanți sau domnii comisari civili. Ei primesc pe petiționari și le arată locul unde trebuie să stea, până când Excelența Sa va binevoi să se arate.

Bărbații cari poartă decorații, femeile de un oarecare rang ori îmbrăcate cu oarecare eleganță, sunt introduși îndată într'o odaie separată; dar nu-i absolut nevoie să fii decorat sau bine îmbrăcat ca să intri în această odaie, e deajuns să vorbești franțuzește.

În Rusia, toți oamenii ajunși au groază de limba rusească.

Intr'o altă cameră sunt introduși oamenii cari nu sunt nici decorați, nici bogat îmbrăcați, dar cari, cel puțin, sunt învesmântați ca în Occident. Sunt boernașii dela țară, ofițerii în retragere, șefii de lucrători, mateloții străini — și chiar evreii în redingote lungi. Nu vorbesc franțuzește, ce-i drept; se aude în vorbirea lor un amestec ciudat de vorbe spaniole, suedeze, italiene, engleze, olandeze; dar la urma urmelor, fiindcă nu vorbesc rusește, au dreptul la o sală de așteptare rezervată.

Cât despre Rușii cari vorbesc limba lor maternă și cari sunt îmbrăcați după portul țării lor, sunt lăsați aproape de intrarea în sala comună, mai adesea pe scară. E prea destul pentru dânșii.

Generalul se arată în sfârșit.

Vorbește franțuzește, cu zâmbete grațioase, petiționarilor din camera de onoare:

— Que puis-je faire pour vous, mon cher mon-



sieur? En quoi puis-je vous être agréable, ma chère madame?

Vorbește nemțește, cu zâmbete mai puțin binevoitoare, petiționarilor din camera a doua:

— Was ist Ihr Belieben, liber Mann? Was gefcelt Ihnen, gnædige Frau?

Cât despre petiționarii din sala comună, nu le vorbește de loc. Generalul nu știe rusește!

Cum eram îmbrăcată cu o eleganță foarte îngrijită, — după ordinul pe care l'am primit — și am avut ca profesoară, o Pariziană, un adjutant mă introduse fără întârziere, nu în camera de onoare, ci chiar în cabinetul generalului Markeloff.

Generalul zise adjutantului:

— Lasă-ne.

Ei, știi, micuța mea, sunt frumoasă.

Zisei generalului:

— Excelență, vin să vă rog, să puneți în libertate pe Pavel Petrovici Spiaguin și pe femeia sa Tatiana Fedorowna, cari au fost arestați fiindcă au copiat și au împărțit «cântece soldătești».

Excelența Sa mă privi cu un aer mirat.

— Cum vă numiți?

— Alexandra Ivanovna Medjanof.

— Persoanele arestate sunt rude cu dumneavoastră?

— Nu, îi zisei.

— Atunci de ce dracul vă amestecați în favoarea lor?

— Nu-i vorba de asta, Excelență, răspunsei. Vreți, da sau nu, să liberați pe acest om și a ceastă femeie?



— Nu, de loc!

Atunci, scosei iute un cuțit pe care-l aveam ascuns în dantelele corsajului meu, și-l implântai în pânțelele generalului.

Strigă, căzù, alergară oameni.

Pe când puneau mâna pe mine, priveam liniștită la general cum se svârcolea pe covor, pe care sângele-i curgea șiroi.

\* \* \*

Ți-aduci aminte că într'o zi, în parcul unchiului tău, am ridicat din iarbă, o biată pitulice care murea, lovită fără îndoială în cap de o pasăre de pradă?

Se târă găfâind, cu aripile întinse; îi oșea dintre pene ca o picătură mică de rouă roșie.

O luai între degete, îi sărutai rana mititică, și când muri, acolo, cu un fior prin aripi, lângă buzele mele, începui să plâng.

Dar nu pot să-ți scriu mai mult astăzi, paznicul vine să-mi ia scrisoarea.

Pe mâine.

Vrei să te sărut, spune, cu toate că sunt plină de sânge?

## II.

*Din fortăreața R..., în.... 187...*

Sunt eu, drăguță! Bună ziua, Ștefanio. Bate miezul zilei, în vale, în negura cenușie. La ora aceasta, tu vii de la biserică, ținând în mână baptista-ți de dantelă care păstrează un miros de tă-

măe, și o cărticică de rugăciuni — dacă n'o fi vre-un roman franțuzesc, furat din biblioteca unchiului tău. Te cunosc, scumpă evlavioasă! Dar ascultă! Am să-ți spun cum am ajuns mai grozavă ca Iuditha sau Iahel, eu care eram așa de mișcată când vedeam o rândunică luând o muscă în cioc.

După câte-va săptămâni petrecute cu tine la curțile unchiului tău, mă întorsei la M..., unde mă chemase mama. Știi că tata a murit de mult; nu l'am cunoscut niciodată decât după un portret mare, care'l înfățișează în haine de general, cu eșarpa pe care sunt înseriși anii lui de serviciu cu litere romane, și cu trei decorații frumoase ca niște sori făcuți de mână.

La M... mi-am făcut intrarea în lume, — o intrare triumfală, porumbița mea. Ți mai aduci aminte de aerele mele obraznice și de râsul meu încetinel, bătător de joc? Făcură furori. Aveam mai ales un mod de a lăsa capul spre umărul stâng, închizând ochii pe jumătate, care fu proclamat irezistibile și care-mi cuceri stima generală. Aveam înfățișarea unei adevărate fete ruse sau a unei păpuși meșteșugite la Paris. — ceea ce-i absolut acelaș lucru.

Apoi, eram o mică savantă.

Ca cea mai mare parte dintre soațele mele, fusesem crescută într'un «institut de domnișoare nobile»; și ți-aduci aminte de toate lucrurile frumoase ce ne învățau acolo. Învățasem franceza, puțină istorie, aritmetica, germana, pianul, astronomia, botanica, valsul în doi timpi și italiana,

care-i foarte trebuitoare ca să înțelegi ce cântă tenorii cari vin cu nume în *i* în țara cu nume în *off*; știam chiar și nițică rusească, pentrucă, de! trebuie să vorbim uneori și cu dorovieii <sup>1)</sup>, măcar ca să-i lămurim de ce sunt bătuți. — Și să nu fim la modă cu o așa creștere și cu botișorul de pisicuță albă pe care mi-l știi!

\* \* \*

Îți poți inclipui dacă aveam de lucru! Vizite, plimbări, ceasuri întregi prin magazine, prânzuri în oraș; și seara, baluri ori spectacole. Firește, nu mă duceam să văd piesele rusești; Ostrowski mi se părea un autor cu desăvârșire haihui; d. Victorien Sardou, mai înțeleg și eu! Înebuneam deașijderi după operete, și nimeni nu m'ar fi făcut să cânt o arie de Glinka ori Rimski Korsakoff! țineam la reputația mea de domnișoară «cum trebuie».

Negreșit, nu mă plictiseam niciodată, niciodată, — decât numai atunci când priveam la noua mea guvernantă, de fel din Rusia-Mică, pe care o chemă Varvara Lakharovna Bogodușov.

O! ce figură posomorâtă avea, biata Varvara! Nu prea bătrână, dar lungă, slabă, osoasă, galbenă, de-ai fi zis că-i un «don Quijote» îmbrăcat femeeste. Și închipuește-ți, draga mea, că purta părul tuns — da, da părul tuns — sub o pălăriuță groaznică de pai negru, fără flori fără panglici, fără voal; că îmbrăcămintea ei eră în

1) Derovieii sunt șerbii liberați cari au rămas slugi.

totdeauna compusă dintr' o rochie de lână închisă, foarte lungă, foarte strâmtă, pe talie, ca o teacă de sabie, un guler de cămașe înalt și o cravată neagră; și că înfârșit, avea pe nasul ei enorm, care aducea cu dosul unui cuțit de despintecat, ochelari de aur cu sticle albastre! Îți inchipu-ești astea, porumbița mea? Și când o întrebam de ce se schimonosea astfel, răspundea încet de tot:

— Așa trebuie să fie Paznicele Adevăratei Lumini, acelea cari au ajuns la lumina nihilistă.

Nu înțelegeam de fel, dar te asigur, aveam o mare teamă, fără să știu de ce.

\* \* \*

Ți-am vorbit de guvernanta mea; trebuie să-ți vorbesc și de îndrăgostitul meu. Ba nu, nu eră un îndrăgostit. Boris — nu-i pot spune celelalte nume — nu se gândea nici să mă iubească, nici să-mi facă curte. Avea dreptate; nu mi-ar fi plăcut — nu, de loc. Cu toate că eră foarte tânăr, avea înfățișarea gravă, severă, aproape posacă: se îmbrăca foarte neîngrijit, și avea mania neînferită de a vorbi rusește cu oamenii din cea mai bună societate; înfârșit, cum se'ntoarcea de la universitatea din Sf. Petersburg, mai avea și mișcărilor stângace și în acelaș timp pompoase ale studenților din ziua de azi. Natural, nu mi-ar fi plăcut un așa adorator! Dar avea ochi prea frumoși, adânci, cari priveau măhniiți.

Poate că din pricina măhnirii aceștia mă interesam de dânsul; căci nu-mi eră indiferent, măr-



turisesc. Vorbea puțin — și niciodată franțuzește, — nu zâmbea de loc, nu jucă, nu dansă, — eră un soi de sălbatic însfârșit! Ei bine, cu toate acestea, aveam poftă să mă duc în casele, în locurile de plimbare unde știam eu, că l'ași întâlni. Îmi plăcea să stau de vorbă cu el, chiar rusește. Vocea lui, foarte gravă, avea totuși într'ansa ceva blând. Ași fi vrut grozav să știu de ce eră trist Boris...

\* \* \*

Într'o seară, îndrăsniți să-l întreb. Vei vedea câtă îndrăsneală, pentru o fetiță!

Eram la bal, și niciodată nu fusesem mai frumoasă. Colonelul R... veni să mă invite la mazuică. E un foarte elegant cavaler colonelul R... și cel dintâi ofițer din armata rusească când e vorba de dirijarea unei poloneze ori de conducerea unui cotilion! Cu toate acestea, refuzai — fiindcă văzusem pe Boris trecând prin salon, cu o figură și mai posomorâtă ca de obicei, și scoborându-se în grădină.

Eu, pe când se jucă mazuica, mă strecurai și scoborâi la rându-mi.

Boris, rezemat de balustrada unei terase, sta singur, acolo, în umbră, și părea că privește țintă o vedenie, în noapte, departe.

Când fui aproape de dansul, observai că plânge. — Oh! murmurai tremurând, de ce ești așa mâhnit? Vrei să-mi spui?

Tresări. Fără îndoială nu mă văzuse venind. Mă privi lung, lung, fără să răspundă. Privirea sa umedă eră de o blândețe nemărginită.



În sfârșit, zise :

— Vrei să știi de ce sunt mâhnit !

— Da.

— Vei afla. Ascultă-mă.

Și vorbea cu un glas așa de mișcat că mă gândeam : « Oh ! aveți să vedeți, are să-mi spue că mă iubește ! » căci la urma urmei, s'ar fi putut să mă iubească !

Eram așa de frumoasă în seara aceea !

Dar nu, nu pe mine mă iubea..

Uite, draguță, gândindu-mă la toate acestea, uite că plâng, și eu, cum plânga Boris.

Nu mai văd ce scriu.. Pe mâine dar..

### III.

*Din fortăreața R... în .. 187...*

Oh ! dacă ai știi, Stefania mea, ce lung discurs îmi țin ! Iși luase o înfățișare foarte solemnă, și chiar ridiculă nițel, — nu, solemnă nu mai, — și vorbi cu o voce infăcărată, cu ochii spre cer, ca un prooroc frumos și tânăr !

\* \* \*

— « Dacă sufăr și plâng e din pricina bătrânei mame îndurerate, care-și vede copii murind de mizerie și de ciudă la sânul ei sleit.

« Pe tine te jelesc, Rusie !

« Un nebun melancolic, pe care nemernicii îl numesc stăpânul lor. posedă optzeci de milioane de oameni, o turmă năpraznică de ființe ! Unii, strălucitori, bogați, nerușinați, înzorzonați cu cor-

doane și împăunați cu pene, se 'ndoapă cu căr-nuri și cu vinuri; iar ceilalți, cei nenumărați — ca niște boi ce rumegă în sec — nu mănâncă de cât foamea lor, nu beau decât setea lor!

«Intr'un singur an, în Sf. Petersburg, cinci sute de inși au fost găsiți morți în stradă, morți de mizerie.

«Călătorule! întoarce-te spre câmpul acela, uită-te la acest om. E un țăran, un om liber, cum se zice, fiindcă, numai sunt robi în Rusia, îl vezi bine? Se apleacă spre pământ. Pentru ce? Fără îndoială ară sau seamănă. Privește mai bine. Acest om liber nu ară pământul, nici nu-l seamănă. Ce face atunci? Il mănâncă.

«I-au dat bucata asta de pământ; dar cum nu i-au dat odată cu pământul nici plug, nici sapă, nici bou, nici cal, nu poate să-l facă roditor. Atunci, sleit, de nevoie, îl mănâncă! Și dacă dă peste vre-o rădăcină, o păstrează pentru femea și copii care așteaptă în bordei».

\* \* \*

«Vino 'ncoace, omule, oricine ai fi tu. Ai un proces? Bine. Apropie-te, am să-ți dau o povață: trebuie să te duci la judecător.

— «La ce bun? Dreptatea e de partea mea; protivnicul meu e un pungaș dovedit; de geaba aș mai stărui.

— «Intreie dobitoac! Nu cumva din întâmplare ești un om cinstit? Haide, dute la judecător, îți zic. Nu-i vorbi de afacerea ta; vorbești despre o mie de lucruri; dacă știi vre-o anecdotă hazlie, nu uită să i-o povestești; apoi, retrăgându-te, lu-

neacă un bilet de cinci sute de ruble în mâna magistratului. Fii liniștit, vei câștiga procesul.

— «Dar nu vreau ca să plătesc, ca să mi se dea dreptate!

— «Idiot!

— «Și-apoi, n'am cinci sute de ruble.

— «Dă trei sute. Judecătorul se va mulțumi poate cu atât.

— «N'am;

— «Dă-i două sute.

— «N'am!

— «Starea ta e primejdioasă. Ești însurat cel puțin?

— «Nevasta mi-a murit.

— «Dar ai poate vre-o fată?

— «Da.

— «Frumoasă?

— «Nu. E șașie.

— «Și te mai încumetezi a pleda? N'ai nici parale de dat, nici nevastă de împrumutat, nici fată de oferit și te mai gândești să pledezi — în Rusia?

— «Cum așa? oare, în țara noastră, toți judecătorii își vând conștiința?

— «Toți. Nu. Eră, în 1861, într'un sătuleț, lângă Voroneje, un judecător care într'o zi refuză să primească o găină grasă pe care i-o aducea un împrieinat. Dar lucru acesta făcù atâta zgomot în cât guvernatorul fu mișcat, și judecătorul dat afară din slujbă».

\* \* \*

«Da, foamea domnește în Rusia; da, conștiința judecătorilor e un lucru pus la mezat, și ești constrâns să cumperi această murdărie! Iată crudul adevăr,

«Dar asta nu-i tot, o! Dumnezeuule răzbunător!

«Rugăciunea nu-i liberă.

«Nimeni n'are dreptul să se 'nchine după voia rațiunii sale ori după instinctul cugetului său. Cel mai liber spirit trebuie să se prefacă a crede ceea ce propovăduesc popii proști, vrednici de dispreț, și disprețuiți; semnul crucii trebuie făcut într'un fel, nu 'ntr'altul; poți fi trimis în Siberia dacă nu vei fi îngenunchiat după rituri în fața unei biserecuțe. Țarul zice: «Numai eu am dreptate». Țarul e stăpânul sufletelor, precum e și al corpurilor. Biserica rusească, în care Alexandru ține locul lui Isus, este oca conștiinții».

\* \* \*

Ah! Ștefanio, draga mea, îți poți închipui cât de 'nspăimântată eram! Ce spunea dansul era îngrozitor! Boris era dar un filosof, un liber cugetător, un herțenist, mai știi eu? un nihilist? Imi părea rău acum că refuzasem să joc mazurca cu colonelul R... Nu știam zău, nici ce să spun, nici ce să fac. Uneori aruncam ochii spre sala balului, unde trecăa învârtindu-se nebuna aceea de Valentina Petrowska. Urâtă nu dar așa de slabă! Triumfa fiindcă eu lipseam. Oh! Ce poftă imi venia... și cu toate acestea, nu, rămâneam. Glasul lui Boris vibra, înflăcărat și n.ându! Iar ochii lui mereu așa de blânzi, deși-i erau puțin cam



înfricoșători... Continuă ca și cum s'ar fi adresat unui popor imens, adunat în juru-i.

«Afară de asta, strigă el, Rusia are lepră! O lepră înfricoșătoare și vie! Germanii ne rod și ne mânjesc ca milioane de paraziti!...»

Paraziți?... Oh! ce urâtă vorbă! Și cu toate acestea începui să ascult mai cu luare aminte fiindcă vedeam bine că Boris avea să vorbească de rău pe germani. Nici eu nu-i iubeam, Doamne ferește! Sunt niște oameni cari se 'mbracă foarte prost și au picioare mari.

#### IV.

*Din fortăreața R..., în... 187...*

Oh! drăguța mea, ce tare vorbea! Mi-eră frică să nu fi auzit din sala de bal. Ce scandal ar fi fost, g'ndește-te numai! Tremurând toată, îi făceam semn cu mâna să mai coboare vocea, să nu se infurie așa. Inșă nimic nu-l potolia. Eră un tribun sălbatic, vezi tu! Ascultă ce spunea.

\* \* \*

— «Da, germanii, se târăsc pe noi, ne înlățuesc, ne mănâncă, ne înăbușe! Din cauza acestor vampiri murdari și grețoși, Rusia e 'nsângerată.

«Au venit puțini câte puțini, în grupe mici, fără să fie zăriți, dealungul zidurilor, folosindu-se, pentru a intra, de vre-o ușe întredeschisă. Ei și erau instalați și noi încă nu stiam că sunt aici. De altfel foarte blânzi, foarte politicoși, făceau cât se poate mai puțin zgomot, aproape neținând loc.



cerându-și scuze pentru o ceașcă de apă luată dintr'o fântână, ori pentru vre-o felie de pâine cumpărată de la brutar. După cei dintâi mai veniră și alții, apoi alții și iar alții. Câțiva au început să se îngrijască și oamenii înțelepți ziseră : «De ce atâtea germani afară din Germania ? Rușii ajung Rusiei». Inșă ei, năvălitori plini de răbdare, se făceau așa de mici, se doseau așa de bine, cereau așa de frumos ertare de prezența lor, că pe urmă fiecare își zise : «Ei, lasă ! sunt oameni de treabă și Rusia e așa de mare !» Atunci mai veniră și alții și numărul lor fu așa de covârșitor, în cât eră cu neputință să mai fie alungați.

«La urma urmei, de ce i-ar fi alungat ? Se arătau foarte trebuincioși. Erau neîntrecuți în a dirijă uzinile. Dacă eră vorba de drumuri de fer, se ofereau ca ingineri. Știind multe meșteșuguri, învățați și în arte, berari buni, socotitori buni, casieri cinstiți, muzicanți desăvârșiți, aduceau servicii cu atât mai mulțumitoare, cu cât cereau o plată mai mică. Nu numai că erau îndemânatici, dar erau și conștiincioși. Mai adăogați pe urmă că ne aduceau o întreagă filosofie, o întreagă literatură. Ce eram noi ? Niște sălbatici ; ne civilizară. Ne ajutară să înființăm școli, pentru că fiind foarte instruiți, prețuiau binefacerile științei. În sfârșit foarte virtuoși, însurați, părinți de familie, dădeau pilde frumoase. Așa că ajunserăm să-i adorăm, și, cu cât soseau mai mulți, cu atât eram mai mulțumiți. Și de geaba alergau din ce

«ce mai numeroși, ne ziceam: «Nu sunt așa de mulți germani în Rusia»».

\* \* \*

«Deci, acum, priviți: o privești groaznică.

«Germanul s'a prăsit ca păduchele de lemn, și pretutindeni triumfă!

«Fiind mereu slugă a ajuns stăpân, Slugărnicia lui ne-a cucerit.

«Pretutindeni, vă zic, pretutindeni!

«Administrația este a lui, comerțul este al lui, armata este a lui, și, prin multe ținuturi, moșiile îi aparțin!

— «Vino încoace, sărmane băeat, fiu de popă ori de ofițer în retragere. Vai! Vai! Ai fost student, sau ai învățat comptabilitatea în vre-un institut special? Ca să-ți desăvârșești educația, tată-tău și-a cheltuit până și cel din urmă gologan, și tu vrei să-ți servești țara în Universitate, ori în birourile guvernământului. Ești tânăr, plin de bunăvoință și de speranță. Ei bine, haide, încearcă! «*Bist du Deutsch, junger Mann?* Și fiindcă nu ești german, te dă pe ușe; tot ce-ți poate oferi țara ta este un râu în care să te îneci, un copac de care să te spânzuri — sau caldarâmul străzilor ca să mori de foame pe el!»

\* \* \*

Și, ceeace se petrece în Universitate, în administrațiile guvernamentale, se întâmplă la intrarea oricărei cariere.

«La fiecare poartă a viitorului e o strajă care

cere lozinca noului venit. Lozinca este : Germania». O lovitură de sabie în spate oricui ar răspunde : «Rusia».

«Atare se germanizează nemărginitul popor slav.

«Cine-i biurocrat ? Germanul.

«Cine-i profesor ? Germanul.

«Cine-i industriaş ? Germanul.

«Cine dirijează Conservatoarele ? Germanul.

«Cine este ofiţer ? Germanul.

«Cine este colonel ? Germanul.

«Cine este general ? Germanul.

«Cine este împărat ? Germanul.

\* \* \*

«Da, însuşi Ţarul nu e rus ! Părinţii săi sunt Teutoni, alianţele lui Teutone, prietenii Teutone, şi în propriile sale vine curge sângele german ! Limba germană o vorbeşte celor din familia sa ; în limba germană îi place să fie măgulit, şi, când ordonă să fie spânzurat un om orbătut cu nuele, când trimite un patriot într'o fortăreaţă sau un mândru răzvrătit în Siberia, în limba germană omoară, întemniţează şi exilează !»

\* \* \*

Oh ! asta, Ştefania mea, eră prea-prea. Să vorbească de rău pe germani, foarte bine. Nu văd nici un inconvenient în aceasta. Mie<sup>e</sup> însămi cum ţi-am spus, nu-mi plac de fel. Aşa că am găsit în totdeauna nespuse de ridicul ca profesorul meu dans să fie un german, pe când ar fi putut fi, dacă nu un rus, cel puţin un francez. Însă Boris

atacă pe țar, tatăl, Dumnezeu nostru! Tremuram ca o frunză iubita mea, și eră să fug, fără să răspund un cuvânt măcar — cu atât mai mult cu cât orchestra începea un vals de Strauss — când Boris începù a-mi spune lucruri și mai extraordinare, și mirarea mea fu așa de mare, că nu mă mai putù mișca și fusei silită să-l ascult

## V.

Nu, porumbița mea, n'ași fi crezut niciodată că ar fi cu putință o atare obrăsnicie! Nu eră destul că bănuise de mituiți pe magistrații țării noastre, nu eră destul că fusese nerespectuos față de țar: Boris găsi să vorbească de rău pe femeile rușilor! Din ee în ce mai mult îmi părea rău că am refuzat mazurca colonelului R.: care nu vorbește de rău femeile.



«Rusia, zicea Boris, are un vrăjmaș mai rău decât germanul, — e chiar femeia rusă.

»Nobilă, ea-i ușuratică ori vicleană; burgheză, e proastră și avară; țarancă ori din popor, e-o vită.

«Cucoana își ruinează bărbatul sau fiul, îl amețește, îl scoate din fire! «Să rădem! să jucăm!» zice ea; negustoreasa își demoralizează și îndobitocește bărbatul sau fiul! «Ruble! și iar ruble!» zice ea; femeia din popor își abrutizează bărbatul ori fiul! «Vino să bem!» zice ea.



«Suntem o națiune de nebuni, faliți și bețivi, grație femeii ruse.»

\* \* \*

«Străbateți un orășel, seara, în ajunul unei Duminici — sau o mahala, sau un sat.

«Priviți, ascultați.

«Pe ulițe ori pe drumul mare, nimeni; însă felinarele licăresc la geamurile cârciumelor nenumerate, și de ori câte ori se întredeschide vre-o ușă, ese, cu mirosul puturos pe care-l răspândesc cojoacele afumate de curând cu pucioasă și cismele gudronate, un tumult răgușit și murdar de voci bete și de pahare cari se ciocnesc.

«Intrați. Merită să vedeți aceasta mai de aproape.

«Slabi, plăpânzi, pe cap cu niște căciuli vechi, — dacă sunt țărani, — cu șapca pe ureche — dacă sunt lucrători, — oameni, întinși pe bănci, sau culcați pe mese, sau rostogoliți dedesubt, plescăesc cu limba prin pahare, ca niște câini cari lincnesc, și se îmbată îngrozitor cu rachiu, până când îi apucă sughițul, până când încep să verse.

«Dar femeile beau și mai mult încă!

«Mai înainte vreme babele numai se duceau la cârciumă. Acum femeile tinere, îmbrăcate cu cojoace noi, având pe frunte înșirate sticlării de acelea mici, colorate, care fac un sgomot frumos, și fetele mari, deasemeni, cad bete moarte printre picioarele bețivilor.

— «Rachiu!

— «Nu mai am parale! zice mujicul, tată ori soț.

— «Ai să-ți lași zălog cismele și căciula,



«Beau înainte.

— «Rachiu!

— «Nu mai am parale!

— «Teleaga-i la poartă; vinde-o cărciumarului!

«Și când au să easă din tavernă, cu picioarele goale, capul gol, rupți, tăvăliți, hidoși, au să se flucă, impleticindu-se dealungul zidurilor, răspândindu-și murdăriile și lăsându-se să cază deasupra lor!

«Ce să faci din acest om, din care nevastă-sa a făcut un pore?»

\* \* \*

«Negustoreasa abea știe să citească, însă știe să socotească. Are degete cari înhață banul și nu-l mai lasă. Nici un scrupul. Să falșifice monedele? De ce nu, dacă le poate strecura! Să nege un depozit? De ce nu, dacă depozitul îi rămâne? Și din banul câștigat ori furat, în dauna cinstei bărbatului, ea nu face nimic, în deobște. Ea e escrocheria care strânge comoară. Cel mai puțin rele sunt acelea cari vor să fie bogate că să rivalizeze cu frumoasele minunății ale aristocrației, ca să fie admirate la teatru, tremurătoare în dantelele lor sau strălucind în diamante, ca să fie întâlnite la Pod Novinski în echipage a căror prețuri echivalează cu o casă de țară, și îmbrăcate în blănuri cari au costat douăzeci de mii de ruble la bâlciul dela karkhoff!»

\* \* \*

«Dar cucoana mare este cu atât mai primejdioasă, cu cât este fină și blândă! E numai zâm-

bete, grații, parfumuri. Are răsuri cari vrăjesc și clipiri din ochi cari înnebunesc. Vorbește cu un accent târăgănat și slab care face din fiecare frază a ei ca un șgomot de mărgăritare pe catifea; și se agită, umblă încoace și 'ncolo, și se întinde, apoi țupăe ca o pisicuță care se joacă!

«Dacă-i ești bărbat, ești ruinat.

«Să ai minele de platină ale Demidoff-ilor, și să fii cel mai prudent dintre Ruși, ești ruinat, te asigur!

«In Franța, în Germania, în Anglittera, oamenii își risipesc și pe-acolo averea! dar aceia sunt tineri pe cari îi târăște vre-o patimă, ori bătrâni desmățați pe care vițiul îi costă scump. In Rusia, toți cei cari se pot ruina, se rușinează, — da, oamenii cei mai serioși și de-o condiție dealtmin-teri ireproșabilă. S'ar putea spune că nu este un mare senior rus însurat, care să nu cheltuească în fiecare an întreitul venitului său! De aici grijile negre cari enervează sufletul, de aici compromiterile cari înjosesc. Pentruce își vinde conștiința magistratul? pentrucă nevastă-sa vrea un șirag de smaralde. Pentruce guvernatorul confiscă bunurile cutărui negustor bogat? pentrucă nevasta lui vrea să-și reînjoiască grajdurile.

«Onoarea Rusiei e jucăria zâmbetelor.»

\* \* \*

Zău, porumbața mea, nu mai puteam! Eram gata să răspund acestui obraznic că nu știe ce vorbește, — că femeile rușilor sunt desăvârșite; că ele se îmbracă mai bine ca Parizienele; cântă

Chopin ca niște ingeri, și valsează ca niște fide...

Însă, deodată, mă privi cu o asă de drăgosasă înfățișare, cu niște ochi așa de buni și imi se cu o voce așa de mângâetoare:

— «Femeile ruse pot scăpa Rusia pe care o pierd, — dacă le veți da pilda,» — încât mă simții turburată, plecai ochii și, fără să știu pentruce, ridicai dantela corsajului meu, care eră cam prea necoltat.

## VI.

Pe terasă, noaptea se făcea friguroasă, Ștefania mea, și riscam foarte mult să răcesc! Ceeace ar fi fost cu atât mai supărător cu cât făgăduisem să cânt a douazi la o serbare de binefacere un duo de Mendelson cu colonelul R..., care-i tot așa de bun muzicant pe cât e de bun dansator. Ce bine trebuia să fie acolo, aproape, în sala de bal, printre luminile cele calde! Și auziam melodii acelea învârtitoare ale ochestrei, cari ar fi făcut să valseze și statuile sfinților! Totuși, rămâneam acolo, clănțănind, să ascult comedii pompoase. Cred, zău, că Boris mă vrăjise.

Incepù iar să declame.

\* \* \*

— «Un alt monstru: Clerul, de două ori monstru. E un cler alb, e un cler negru. Clerul alb e osnic, clerul negru e nerușinat.

«Clerul alb e ceata imensă a popilor și a dia-

conilor. Din ce familii es oamenii aceștia? Din familiile sarcedotele, Papa e fecior de papă. În Rusia, preoția este ereditară, ca și unele boli.

«Tânăr de tot, copilul destinat Bisericii e trimis la seminar. Acolo nu învață nimic din ceea ce este folositor să știe pentru a fi om; ci învață toate superstițiile cari pot să-i tâmpească mintea și lui și celorlalți. Personalitatea sa se șterge în stupiditatea învățaturii comune. Elevii nu-și păstrează nici numele măcar. Episcopul cheamă la sine pe noii veniți: «Tu te vei chema de azi înainte Bopolofski (adică: teolog); «tu vei fi Bogolubof (adică: dragoste de Dumnezeu). Un episcop mucalit, și care știa franțuzește, impuse într'azi unuia dintre acești tineri leviți, care ară născut într'un târg mare, numele de «Grandvillageski!» Dealtmintrelea, seminariștii sunt destul de bine tratați. Odinioară li se dădea, din când în când, cunțul; acum mai sunt biciuiți uneori, dar foarte rar, foarte încet, ca de plăcere. Au multe libertăți: între altele aceea de a se îmbăta și a merge în casele de prostituție, — ziua numai, — pentru că se culcă de vreme.

«De'ndată ce această educațiune este terminată sunt însurați. Episcopul se însărcinează cu grija asta. În deobște, el dă noului preot văduva unui popă răposat, și, odată cu nevasta, parohia.

«Tânărul popă se gospodărește. În orașe, are o casă frumoasă, în sate, o căsuță destul de încăpătoare; și continuă negustoria predecesorului său.

«Adevăr grăind, e prost plătit, iar uneori nu plătit de loc.



«Treizeci și șase de milioane de ruble, aproape, budgetul clerului alb, al clerului secular; în Rusia există treizeci și șase de mii de parohii; și dar e o sumă destul de rotundă pentru fiecare preot. Dar ea rămâne datorită. Sinodul, distribuitorul banului sacerdotal, își face o datorie și a le rezervă pentru nevoile particulare ale membrilor săi. Printre aceste nevoi, trebuie să notăm actrițele dela Paris, cari vin la Petersburg în timpul verii.

«Totuși, popa își face, el, rostul. Are bacșișurile dela botezuri și dela cununii. Lă Paști, parohienii îi aduc plocoane în natură sau în piese sunătoare. Pe urmă, merge din casă în casă, cerșind pentru a-și împodobi bisericuța, pentru a-și creauri icoanele, pentru a cumpără potire binecuvântate în Moscova! Fîrește, din toate acestea el își scoate venituri frumoșele. După ce a jefuit pe oameni în numele lui Dumnezeu, fură pe Dumnezeu însuși. Dar astea nu-s decât profituri cuvenite slujbei sale, și ele n'ar fi suficiente unui om care a prins din seminar obiceiul rachiului și al fetelor frumoase.

— «Batușca, aș vrea să am o dovadă de moralitate.

— «Dar, Simon Petrovici, tu ești, mi se pare, un pungaș desăvârșit. Ai fost condamnat de două ori de trei ori pentru furt, și se știe în tot orașul că ai fabricat multă vreme bilete de bancă false.

— «Ei! Batușca, tocmai pentru că gurile rele mi-au făcut un prost renume, am nevoie de un certificat.

— «Ah! ah! Da, da, negreșit, te'nțeleg. Ai vrea să intri în vre-o administrație, în vre-o casă de comerț unde ți-ar fi ușor...

— «Toțmai!

— «Foarte bine, foarte bine. Te convertești, ei vezi așa! Bine, Simon Petrovici, n'o să te coste așa mult certificatul. Zece ruble, nici o copeică mai mult.

— «Cinci ruble, Batușca!

— «Haide, fie, cinci ruble, dar mai dai și-o rochie preotesei?»

\* \* \*

«Popa are și alte venituri.

«Oricine renunță pe față la religiunea ortodoxă poate să fie trimis în Siberia. Din fericire pentru sectele disidente, popa e-aici. Prin mijlocirea unei sume grase, el închide ochii asupra consfătuirilor secrete ale ereticilor, — chiar de-ar fi, cum au fost la Ecaterinoslaw, adoratorii groaznici ai diavolului, — și eliberează «certIFICATE de drept-credincioși» și celor mai îndârjiți blestematori ai Bisericii și ai lui Dumnezeu.

«Cât despre eterodoxii cari nu i se adresează lui, el îi urmărește, îi amenință. «Cumpără-mă ori te vând!» Il cumpără.

«Afară de aceasta, e neîntrecut în a storce testamente dela muribunzi, — sau mai bine, uneori, mai simplu, fură banii ascunși sub perina bolnavului pe care-l spovedește! Și dacă aceste din urmă îndeletniri nu sunt destul de spornice, popa nu se codește: se face negustori de viții și de

ție, vânzând cărți de joc ca un țitor de tri-puri, și rachiu ca un cărciumar!..»

\* \* \*

Deodată, mă înfiorai, Ștefania mea! Mi se părură că văzusem pe colonelul R... în dosul geamului dublat și luminos al sălii de bal! Spionă pe Boris care? Il ascultase, il auzise? Oh! nu, eram ne-tună, un joc de lumină mă înșelase. In acel mo-ment, colonelul trebuia să conducă cotilionul. vai!

## VII

E așa de desfătător cotilionul! nu-i așa, drăguța mea? Bărbații își pun pe umeri capete mari de carton zugrăvit, capete de boi, capete de cai, ca-pete de draci, cu coarne mari, roșii, iar dansa-toarele, cu cârligele în degete, își pun pălării de păstorite înflorate ca niște livezi. Alergi incolo și încoace, și grupele, drăguțe ori hazlii, se des-part ori se'nlănțuesc...

\* \* \*

Boris continuă neînduplecat:

— «Șapte mii de călugărițe, nouă mii de că-lugări sunt împărțiți în opt sute de monastiri. Prin urmare șaisprezece mii de călugări și călu-gărițe. Ar fi puțin, cu toate că e prea mult. Dar frați și postulantele, al căror număr crește pe fiecare zi, măresc în mod considerabil populațiu-nea monastirilor. Toți acești bărbați și toate a-ceste femei alcătuiesc aceea ce se cheamă «cle-

rul negru». E de temut, deși-i josnic; i te supui, deși-l disprețuești. Dintre călugări se aleg toate căpeteniile sfinte ale Bisericii: stareții, egumenii, archimandriții, arhiepiscopii, mitropoliții; din călugărițe se fac egumene, starițe și sfinte maici. Superiorii monastirilor însemnate au aproape șaptezeci de mii de ruble venit; superiorii schiturilor se mulțumesc cu cinsprezece mii de ruble; o maică sfântă, care a fugit din Moscova ca să se mărite la Praga cu un coafor francez, a putut să ducă cu ea, afară de vasele de aur ale bisericii, un milion de ruble în argint!

«Prin urmare clerul negru e bogat, orgolios, puternic, — și-i nelegiuit. Un îndoit țel: îmbogățirea și stăpânirea. Trei mijloace principale: minciuna, pârâatul și cerșitul.

\* \* \*

«Cerșit obraznic.

«Odată, la Odesa, două călugărițe se înfățișară dis de dimineată, la o mică actriță franceză care eră foarte la modă pe acea vreme.

«Cereau de pomană. Actrița, fată bună, le oferă un bilet de zece ruble.

— «Oh! nu-i deajuns, ziseră călugărițele.

— «Cum! nu-i deajuns?

— «Nu, cucoană. Prințul Wiskoff v'a făcut, alaltăeri un dar de cinci mii de ruble.

— «Ei-ași! de unde știți astă?

— «Prințul care e foarte evlavios, se spovedește unui călugăr care vine pe la monastirea noastră. Așa, ați primit cinci mii de ruble, și nu



«Eți refuză să ne dați jumătate din ei, căci ne sînt de foarte mare nevoie pentru a reauri cupola bisericii noastre.

— «Niciodată! strigă mica actriță pufnind de răs.

— «Numai decît, replicară călugărițele. Dacă nu, băgați de seamă. Prințul este însurat. Putem înștiința pe nevasta lui de legăturile prințului cu dumneavoastră; și veți fi pornită înapoi la graniță cu foarte puțină ceremonie.

«Comedianei îi fû teamă; se execută. Ca mulțumire, călugărițele o poftiră să vie să le viziteze monastirea. Fu foarte bine primită, și cină acolo, într'o capelă particulară, în tovărășia prințului, cu șampanie».

\* \* \*

«Pără scârboasă.

«Un om cade bolnav. Pentru a fi veghiat și îngrijit, cheamă un călugăr. Acesta se instalează în casă ca un stăpân. Se îmbată cu vinuri, se adoapă cu cărnuri, sărută grumazul servitoarelor, apoi se culcă și doarme sforăind. Din vreme în vreme se deșteaptă ca să întrebe pe bolnav:

— «Înalta voastră Origine binevoește să se povedească?

«Bolnavul se mărturisește. Își desvăluie întreaga-i existență. Își spune tainele de cari atîrnă toate onoarea ori viața lui. Călugărul dă isbăvirea, după ce a impus vreo pedeapsă în bani. Pe urmă adoarme din nou. Dar, a doua zi, dă fuga la biuroul de poliție; eeeace a aflat prin spovedanie, povestește fără să lase la o parte nici cel

mai mic amănunt. Uneori bolnavul e arestat, tîmes în Siberia, fără judecată. Cât privește pe călugăr, i se mulțumește și i se plătește. Astfel face Dumnezeu poliția țarului».

\* \* \*

«Mai presus de toate minciuna.

«Călugării și maicele se duc din stradă în strada, bat la toate ușile.

— «Taticule, uite un talisman care tămăduiește toate bolile, chiar și ciurma siberiană. Mămucă, dacă aprinzi lumânarea asta, lângă patu-ți, ai să-ți vezi în vis fiul care-i în război. Fetițo, dacă porți pe pantece acest os al sfântului Nicolae, n'ai să te temi de desmierdările roditoare ale iubitului tău.

— «Cât e talismanul?

— «Cinci copeici.

— «Cât e lumânarea?

— «Zece copeici.

— «Cât e osul sfântului Nicolae?

— «O rublă.

«Astfel se umple chimirul călugăresc. Dar, când mijloacele obișnuite sunt neindestulătoare, recurg la minuni.

«Un călugăr vestește, deșteptându-se că sfânta Varvara i s'a arătat în vis și i-a destăinuit că o icoană făcătoare de minuni este îngropată în pământ, la rădăcina unui copac din pădure. Lumea aleargă, desgroapă icoana cea sfântă. Ea e dusă în biserică. Prea sfântul sinod se întrunește; proclamă în mod oficial origina miraculoasă a icoa-

nei. Atunci bolnavii și infirmii vin cu duimul spre biserica binecuvântată. Orbii văd, surzii aud, ologii își stărmă cârjile plângând de bucurie! Dar icoana lecuitoare trebuie răsplătită. Aurul și argintul plouă. În deobște, se plătește înainte. Călugării tocmeșc prețul cu pelerinii. Ei vând lea urile minunate cum se vând zarzavaturile în piață. La poarta unor monastiri, se afișează tariful minunilor».

\* \* \*

«Și grație acestui aur cerșit, stors, furat, rublă cu rublă, copeic cu copeic, cuferile sacre se umplu, călugării greoi de mâncăruri și beți de votcă, lăncezesc în trândăvie, și există icoane strălucitoare de aur și încărcate de pietre scumpe, în bisericile ortodoxe unde oficiază archimandritul, și în micile celule unde suspină noaptea sărutările monstruoase ale călugărițelor amorezate!

\* \* \*

— Ah! rușine, Boris! strigai. Ce-mi povestești d-ta aici?

Căci, desigur, o tânără poate să meargă să vază piesele franțuzești în cari se spun multe pozne, și să citească romanele d-lui Zola, cari sunt grozav de amuzante. Asta e la modă. Dar să ascuți spunându-se așa lucruri privitor la călugărițe și călugări! «Ah! rușine!» repetai. Și începui să roșesc deabinelea, într'un chip, care știi, mă face mai frumoasă.

## VIII.

Ei bine ! asta mai lipsea încă. După cler, armata ! Da, porumbaşa mea, cum îţi spun, Boris a îndrăsnit să se agaţe de tinerii noştri coloneli, de amabilii noştri generali, a căror uniforme fac un aşă de frumos efect sub policandré, printre dantelele şi mătăsurile rochiilor noastre ! Nimic nu-i mai frumos ca o epoletă de aur lângă un umăr gol. Inşă el nu respectă nimic, monstrul ! Ascultă ce spunea :

\* \* \*

— «Roşie, albastră, verde, roşcată, smălţată toată de străluciri de oţel şi de aramă, împăunată şi presărată cu aur şi brodată cu argint, inzorzonată, armata, şefi şi soldaţi, e triumfătoare şi mândră ; şi, în zilele de paradă, când ţarul, înconjurat din toate părţile de Cazacii şi Cercezii săi, priveşte defilând regimentele din garda sa, ochii lui abea pot să suporte strălucirea acelei mulţimi scânteetoare, în care lucesc, alături de atâtea mândreţe, crucile smălţuite cu roşu şi stelele în şease colţuri ale sfântului Alexandru-Newski, panglicile stacojii ale ordinului sfintei Ana, — care se poartă, după rang, în jurul gâtului, sau la butonieră, sau la mânerul săbiei, sau la cheutoare ; — crucile sfântului Gheorghe pe cari dragonul e de aur pe un fond de smălţ alb ; stelele de aur în opt colţuri ale sfântului Stănilav, şi crucile roşii împodobite cu doi vulturi de argint, — prăzi umilite de pe piepturile polonilor !



«Atare se infățișează oastea, și entuziaștii strigă :  
— «Artileria noastră e fără pereche ; când se aude, ai zice că-i un tunet uriaș, — tunetul aceluia Dumnezeu, care poartă numele de țar ! E un zid de oțel viețuitor infanteria noastră, și puterile națiunilor se sfarmă de ea fără a o clinti ; gloabele pipernicite ale cazacilor, cu picioare nervoase, cu nările de foc, au ros scoarța arborilor din grădina Tuileriilor, și dacă țarul face un semn, sar prin lumea întreagă, cu un nechezat de sfidare și glorie ! — Armata rusească e o armată fără pereche, numeroasă și neinvinsă !

«Să privim mai de-aproape.

«Armata rusească e o turmă de brate ticăloase, tunsă de hoți și mânată de proști.»

\* \* \*

«Șefii sunt proști, ori neștiutori. Dar unde să fi învățat ei ceva ? În academiile militare ? Vreți să glumiți ! La ce bun s'ar strădui prin academiile tinerii noștri gentilomi ? Subofițer fiind, ești sigur că obții titlul de ofițer. Examenele ? Formalități, glume. Cei bine înrudiți primesc la cinsprezece ani primul lor brevet. Dar nu rămân multă vreme prin gradele inferioare. Să nu fie decât căpitan ? Drept cine-i luați ? La douăzeci de ani îi vezi locotenent coloneli, coloneli la douăzeci și cinci de ani ; s'au văzut generali cari erau nevoiți să-și pună mustăți false ca să-și dea un aer răsboinic. Cât despre gradele inferioare ; ele sunt potrivite pentru tinerii de jos, cari au muncit, nătărăii ! și dacă aceștia nu sunt tocmai nume

roși, — vezi că, meseria nu e așa de poftitoare, — li se adaogă, pentru corvezi, ostași danezi, prusaci, austrieci, deochiați în țara lor, ori haimanale cari fuseseră un soi de tâlhari prin provinciile dunărene. Și ofiterii noștrii superiori și-ar petrece viața într'o perfectă trândăvie, dacă nu s'ar deda în fiecare noapte plăcutelor osteneți de la bacara ori lansquet!

«Ei bine, cu așa oameni vrea țarul să cucească lumea?»

\* \* \*

«Șefii sunt hoți.

«Sumele enorme rânduite pentru întreținerea unui regiment se topesc, se risipesc, dispar, sunt ca și cum n'ar fi fost niciodată muncite cu sudoarea nenorocitului țaran rus! Funcționarii din biurouri fură o bună parte; generalul de divizie își rezervă jumătate din ceace-i vine; generalul de brigadă urmează pilda generalului de divizie! și colonelul împarte rămășița între masa de joc și pologul cocotelor. Deci, fiindcă colonelul e însărcinat să hrănească regimentul, regimentul crapă de foame, firește. Gâlbejiți, uscați, prăpădiți, — da, prăpădiți, zică ee-o zică mândria națională, — soldații ruși, după ce-au dormit pe scânduri, în mantalele lor ferfenițite, n'au altă hrană decât *terciu*, de două ori pe zi, și o jumătate de ocă de pâine neagră mucigăită; și cazarmele lor, vechi și murdare, niciodată reparate, niciodată curățite, gata să se surpe și puturoase, seamănă cu niște dărămături de cocine pentru porci! În zilele de

plată soldații primesc ci-că, două copeici! N'au primit niciodată nimic! nimic! afară numai de lovituri de bețe, aspre, dese, nenumărate, cu cari răsplătește la orice prilej, la orice ceas, maiorul german!

\* \* \*

«Neștiind nici să scrie, nici să citească, duși prin țările cele mai îndepărtate de locul lor de naștere, aiuriți de noutatea celor ce văd, tâmpiți de mizerie, de pedepse, de lovituri, soldații, în adevăratul înțeles al cuvântului, sunt niște dobitoace. Ei nu știe ce-i aceea, Patrie! Știu numai că undeva, departe, departe, sus, sus, e un personaj năprasnic, țarul! și cred că de la dânsul le cad loviturile de nuele. În timp de război, nu la bătălie se duc, ci la tăere, la măcelărie! Și dacă bețele maiorului n'ar fi ridicate asupra-le, și-ar întoarce vrăjmașului spatele, și dacă ar da în el, ar da ca niște vite de povară cari svârlă fugind!»

\* \* \*

«Și cu toate astea. această oaste de îngâmfați, de hoți și de brute, această oaste, — care nu va învinge decât prin trădarea ori slăbiciunea șefilor dușmani, — poate să ajungă năpraznică uneori! Da. când e vorba de a înăbuși, o răsvrătire a celor nenorociți. Oh! atunci, generalii, colonelii, înțelegând că dacă răscoala se va sfârși printr'o revoluțiune triumfătoare, dările abuzive, stoarcerile de bani ar fi cu neputință. și că n'ar mai

putea, ei, cei bogați, să plătească prostituatele cu banii celor săraci, atunci, generalii și colonelii se transformă deodată în oameni mari de război! dacă nu dă mai multă pâine soldatului, cel puțin îl îmbată cu rachiu; și întreagă această uriașă turmă de nătărăi și mișei devine o ceată admirabilă de călăi și sugrumători!»

\* \* \*

Oh! Stefania mea! de astădată, văzusem bine. Colonelul R... sta în dosul geamului de la salon.

— «Taci! taci!» borborosii eu, și tremuram așa de tare că Boris trebui să mă ia în brațe. Slavă Domnului, colonelul numai eră acolo. Dar mă simțeam așa de inspăimântată, încât uu cutezam să mă îndepărtez de Boris. Eram așa fricoasă, ți-aduci aminte?

## IX.

Dar el, Stefania mea, nu părea de fel că bagă de seamă că sunt așa de aproape. Mă strângeam la pieptul său — așa frică-mi eră! — dar ai fi zis că nu mă vede; și zadarnic aveam pe obraji o paliditate care trebuia să fie foarte frumoasă... Mă împinse chiar puțin mai înapoi, și reîncepui să vorbească, punându-și mâna pe umărul meu — ea pe marmora unei tribuni.

\* \* \*

— «Sub aristocrația elegantă și jefuitoare, sub magistratura trădătoare, sub biurocrația scârnavă,



sub clerul ipocrit și cerșetor, sub armata flămânzită, lăncezește și se tăvăleşte în propriul său gunoi nenumăratul țăran rus.

«Șaptezeci de milioane de bărbați și de femei! infricoșetoare mulțime!

«Intrați în ceea ce se cheamă un sat. Case sunt oare astea? Nu, bordee ticăloase, în cari n'ar vrea să locuească nici dobitoacele! și de pretutindeni se ridică o duhoare de menagerie care stârnește greața.

«In fața fiecărui sălaș se întinde un vast teren, rareori îngrădit; dar în sfârșit, acolo, în pământul acela, mujicul ar putea să sădească legume, cartofi, napi, morcovi; ar putea, dar nu face. De ce? Pentru că nimeni nu i-a ordonat aceasta. El e tândăvia care doarme, dacă nu-l deștepți cu lovituri de bastoane ori de ștreang. Varză, porumb fiert, cu astea se nutrește. Nici lapte, nici unt, nici ouă. Nu știe nici măcar numele cărnii! Dar, îndată ce se inlesnește, dă fuga să cumpere rachiu dela cârciumar ori dela popă, și bea, și bea, și iar bea, până ce cade în vre-un șanț de pe drum, beat și muritor de foame!»

\* \* \*

«Inăuntrul bordeelor e scârbos.

«Paturi? nu. Lăzi? nu. Drept podele, pe pământul gol, negru și slinos, numai rămășițe de murdării, gunoae. Unde dom oamenii aceștia? Vara, pe băligarul de pe jos, iarna, pe sobă. Femeile și fetele, cu părul ciufulit, ca de cânepă, cu fețele searbăde, cu nările strâmbate în sus și

largi, cu sumane lungi de piele de berbec, din cari ese un miros de sudoare și cari sunt lungi până la cismele lor grele pe cari nu și le scot niciodată; bărbații ca și femeile, dar mai hidoși încă, se strâng, se ghemuesc, se 'nlănțuesc, — tată, mamă, copii, — ca un nod de șerpi groaznici și groși, și amestecă, într'un mod bestial, sexele într'o învălmășeală de sdrențe pline de păduchi de sforăituri răgușite și de răsufări puturoase!

«Insă într'un colț al locuinței scârboase, o statueta de fer a sfintei Fecioare, în dosul unei zăbrele unde arde o candelă, are brățări de sticlă colorată la mână și cercei de aur la urechi!

«Așa sunt trupurile; sufletele sunt și mai păcătoase. Dintre atâția țărani, nici unul n'a învățat să citească. Cugetă ei oare? poate, nu se știe; căci vorba lor nu seamănă de fel cu vorba omească; ei râd cum sbiară măgarul; strigătele lor sunt lătrături de câine. Iși iubesc nevestele? Se împerechează cu ele. Iși iubesc copiii? Ii privesc, uneori, cu ochi aiuriți. Un singur instinct: să nu facă nimic! O singură dorință: să bea rachiul! O singură bucurie: să meargă la biserică! Și se duc cât mai mult cu putință, și ingenunchiază, nemișcați îndobitociți, clocind vutca la picioarele altarului, și adesea stropind cu vărsăturile lor icoanele sfinte!»

\* \* \*

Ah! deastădată, drăguța mea, nu mă putui ține să-l intrerup! Nu eră adevărat ce povestea el.  
«S'au desrobit țărani, îi ziseiu pe un ton slab

dar foarte hotărît, li s'au împărțit pământuri, s'au înființat școli. E peste putință ca mujicul să fie așa de ticălos, cum spui d-ta! «Dar la aceste vorbe, isbucni într'un răs strident, amar, înfricoșător. «Desrobirea! strigă el. Pământuri! Școli! Ah! nebună, nebună, ascultă!»

## X.

Continuă să rază cu un răs aspru; mâna lui, încelestată pe umărul meu, mă strângea tare, așa de tare că-i simțeam pătrunderea ascuțită a unghiilor; și, tremurând toată, nițel curbată, ghemuindu-mă, simțeam îngrozită și fascinată tot de odată, aceea ce trebuie să simtă o mioară sub gheara unui vultur, — a unui vultur care ar fi frumos!

\* \* \*

— «Desrobirea! da, s'au desrobit șerbii, și Alexandru, țarul filantrop, a fost admirat și lăudat de către toți liberalii din Europa, cum a fost odinioară lăudată Caterina de Voltaire și Diderot. Și, cu drept cuvânt, fu un ukaz măreț. O! mărinimie împărătească! O! desinteresare a nobleței! Șaptezeci de milioane de ființe vii, odinioară sclavi, deodată ajungeau liberi!

«Ascultă, nebună care mă întrebii.

«Un om avea un câine. Îl întrebuițea punându-l să-i întoarcă frigarea, să-i tragă cărucioare, să muște de picior oile și, ca răsplată a serviciilor lui, îl bătea mereu, fără încetare, cu plă-

cere. Dar cel puțin îi da mâncare, o mâncare proastă și respingătoare, — hrană, în sfârșit.

«Într'o zi, omul zise câinelui său:

— «Pleacă, ești de-acî, ești liber.

«Cănele întrebă:

— «Unde să mă duc?

— «Ești liber!

— «Ce-o să fac?

— «Ești liber!

— «Ce-o să mănânc?

— «Ești liber!

— «Insă, voi crăpă de foame și de sete!

— «Ești liber!

«Și, deatunci, slab, numai piele și oase, cu burta suptă, cănele hoinărește, flămând, mușcând aerul, mîncându-și excrementele.

«Căci e liber!

«Și într'o zi, mâine, astăseară poate, hoitul lui umflat va îngrozi pe trecători; afară numai dacă nu l'ați întălni alergând peste câmpuri, cu ochii inflăcărați, cu bale în gură, turbat!

«Oh! înainte de a muri, să turbeze doar, să muște și cănele liber!»

\* \* \*

«Ah! e adevărat că s'au distribuit pămănturi și că se mai distribuie încă, — punându-i să plătească în schimb, bineînțeles. Insă, țăranul nu vrea aceste pămănturi. Ce-o să facă cu ele? Să le cultive? Nu; sclavia de eri a lăsat într'ănsul groaza de muncă. Dealtmîntrelea, n'are nici unelte, nici sămăntă. Ovreiul îi vinde firește, dar puind



negru pe alb că-și va avea partea lui din recolta viitoare. Mujicul nu vrea să se ostenească pentru jidan. Și-apoi va trebui să plătească dijmă agentului fonciar care dă pământurile, «hotarnicului», cum se zice; și cu cât pământul o fi mai întins, cu atât va fi mai roditor, cu atât proprietarul va datoră mai multe dări «perceptorului». Ceă mai neagră mizerie pentru țăranul rus ar fi ca el să fie bogat! Deci, refuză partea lui de pământ, ori, dacă o ia, o vrea mică de tot, atâta numai cât îi trebuie pentru cultivarea câtorva verze sau pentru a săpă o gaură pentru cadavrul lui».

\* \* \*

«Se zice: «Comuna e aceea ce se cheamă Mir. «Acolo, pământul e împărțit între țărani după numărul sufletelor, și satul formează o asociațiune cooperativă. Ce poate fi mai drept? Ce poate fi mai potrivit cu spiritul modern? Afară de asta adunarea mujicilor numește starșina și staroștii, singurii magistrați cărora li se supun; «căci țarul e foarte departe și guvernământul central se amestecă rareori în trebile comunei».

«Firește, acest lucru e bine. Și Mirul poate că este embrionul plăpând al frumoaselor societăți viitoare!

«Dar deocamdată Mirul este mai rău ca ocele».

«In schimbul pământului, comuna a trebuit să plătească o sumă însemnată. N'o avea însă. A împrumutat-o dela Creditul fonciar. De aici procente grele. Inșă Creditul fonciar n'a putut im-

prumută decât o parte din banii trebuitori: patru cincimi din valoarea locului; căci așa sunt regulamentele și a ipotecat tot pământul. Și, fostul proprietar care trebuia răscumpărat, — așa cerea ukazul — pretindea suma întreagă. Comuna a mai împrumutat dela o Bancă. Noi dobânzi de plătit în fiecare an. Pe urmă le trebuia unelte de lucru. Cămătarii le vindeau. În scurt, sumele de plătit anual, la cari se mai adăogă niște biruri înspăimântătoare, absorb tot produsul pământului. Totuși mujicul din comune ar putea trăi, însă starștina pe care și-a ales-o îl jefuește și staroștii pe cari tot el i-a ales îl fură! Ei sunt aceia cari împrumută, vând stofe, alimente și sinistra vutcă. Cumpără ieftin și vând scump; se îmbogățesc în timp ce mujicul ajunge din ce în ce mai sărac, și se îngrașe, pe când el slăbește! Priviți: lângă biserica cu domul azuriu, cu minareturile poleite pe cari soarele le aurește, se înalță căsuțe de cărămidă, trandafirii, luminoase, vesele printre arbori. Acolo locuiesc magistrații țăranilor. Bine îmbrăcați, bine mâncați, se fudulesc, triumfă. Dar în sat, pe pragul bordeelor risipite, mujicii hărțuiți, jigăriți, ruși de groaza muncii zadarnice, se uită cu ochi prostești la pământul pe care trebuie să-l cultive pentru alții și se gândesc că grâul nu le va da lor pâne. Fură robii unui om, — iar acum, mai chinuiți și mai săraci, sunt sclavii nemiloasei datorii bănești!»

\* \* \*

Vrei să-ți spun drept, Ștefania mea? Eram foarte turburată. Bieții țărani! N'auzisem nici-

odată vorbindu-se despre astfel de lucruri. Atâția nenorociți! atâția flămânziți! Și eu aveam diamante în urechi, un inel de rubin în deget. Ah! spune, ți-aduci aminte de acest inel, iubita mea? Il adusesem din Paris. Eră un capo-d'operă al unuia dintre cei mai iscusiți giuvaergii, și cum niște ghiare mici de aur susțineau ușor piatra, ai fi zis că-i o picătură de sânge la marginea unei labe de păsărele.

## XI.

În timp ce, plângând pe jumătate, cu o urmă de surâs, îmi priveam inelul — uite, porumbița mea, poate că această picătură de sânge e aceea care, mărindu-se, a ajuns aceea ce lumea numește crima mea. — Boris vorbea încă, dar cu un glas mai domolit:

\* \* \*

— «Prin urmare așa stă posomorâta Rusie.

«Și colo sus, ca într'o splendoare instelată, domnește un om, abea întrezărit și aproape sfânt din pricina depărtării.

«Ce face? La ce visează în nemișcarea-i de idol?

«Poate că vreodată a bătut în pieptul său o inimă de om! Poate că vedenia Rusiei libere i-a muncit, câteva ceasuri, mintea! Astăzi e țarul, la fel cu ceilalți țari, fiu vrednic al Petrilor și al Nicolailor.

«La tot ce plânge, la tot ce se tânguește, la

tot ce strigă răsbunare, răspunde: Nu!» cu un gest tăcut, și-și reîncrucișează brațele.

«Dar e îngrijat.

«Simte că dedesubtul lui, colo, mișună ceva, se mișcă, vrea să se urce, amenință.

«Grija devine frică; se ascunde, se ferește de închinăciunile cari îi plăceau pdinioară. Ca tiranii din vechime, umblă prin palatul său, din odaie în odaie, ferindu-se să doarmă în patul în care dormise în ajun, neîncercându-se în cei cari îl străjuiesc, încuindu-și singur ușa, ascultând dacă vorbește cineva în odaia de alături, Când îi este foame, tremură din pricina bucatelor otrăvite poate; când îl este sete, se codește să bea căci i se pare că vinul din Franța are o culoare ciudată. Când călătorește, vagonul imperial merge aproape în capul trenului, însă vagonul acesta e gol; el, țarul, stă în vre-un colț, nevăzut în umbră, într'unul din ultimile vagoane, și privește prin geamul portierei dacă nu e cineva ascuns după gardul pe lângă care fuge.

«Și se adâncește din ce în ce mai mult în melancolia lui plină de griji.

«Dar, când și când, teama îi ajunge îngrozitoare!...

«Moartea pentru un cuvânt! moartea pentru un jurnal găsit în buzunar! moartea pentru un afiș! moartea pentru că ai râs! moartea pentru că ai plâns! și, când nu omoară, întemnițează ori exilează. Pentru ce? Aproape întotdeauna fără motiv măcar, — pentru că poate printre acei pe cari îi scoate din lume, se găsește acela care își as-



cutia pumnalul sau își încărca` revolvorul! Seamănă cu un secerător care cosește tot lanul ca să tae un spic rău».

\* \* \*

«Ei bine, nu! e prea mult, doară strigă Boris ridicându-și brațele amenințătoare. Nobleța apăsătoare și sburdalnică, magistratura vândută, industria înșelătoare, Germania care roade, armata care lovește cu latul săbiei, sau care sângerează poporul ca un măcelar boii, și clerul stupid și mincinos, și imensa mulțime indobitocită, e prea mult! o prea mult! Omorâți oamenii! ardeți casele! dârâmați! sdrobiți! Nimic să nu mai rămână din tot ce există! Scârbiți de lumea aceasta, aspirăm neantul! Și-o să-l facem! Mai bine o prăpastie stearpă decât un munte de nimicicii!»

\* \* \*

«Oh! drăguța mea, dădui un țipăt înăbușit! Eră un nihilist desigur, un nihilist în toată puterea cuvântului! Bănuisem eu asta auzind cele ce spunea; dar acuma, numai eră nimic indoelnic. Să nimicească totul, să răstoarne totul! Nimic. Neantul! Ah! un așa de rău om, cu niște ochi atât de frumoși! Și, vremea treceă. Vedeam chiar, prin geam, dansatorii mai răriți și grupele de fete învăluite în blănilor lor, plecând albe toate. Unde eră guvernanta mea? Vream să plec numaidecât. Iosă el mă rețină de braț și îmi zise

grav : «M'ai întrebat și eu încă n'am spus tot». Oh! Dumnezeule! ce-avea să-mi mai spună?

## XII.

Continuă, sălbatic și impunător, ca Anticristul prezis de legende :

\* \* \*

— «Deoarece totul e rău, să dispară totul! A îmbunătăți este himera unor visători ca Herten și Proudhon. Noi suntem eugetători pozitiviști, înțelepți deziluzionați. Răul micșorat ar rămâne tot rău. Datoria noastră este să-l distrugem. Să nimicești ciurma este oare o crimă? Jos familia căci ea oropsește pe copiii, cari își bat joc de părinți! Jos armata, căci ea ucide și jefuește! Jos aristocrația, fiindcă ne sdrobește jucând pe spinarea noastră! Jos negțul, fiindcă fură! Jos Germanul, fiindcă se târăște și mănâncă! Jos clerul, fiindcă minte! Jos țarul, fiindcă e Dumnezeu pe pământ! Și blestemat fie Dumnezeu, fiindcă e țar în ceruri! Totul trebuind să fie altmintrelea, nimic din ce există nu trebuie să mai rămâe. E vremea ca totul să se năruiască, să se desorganizeze, să se fărâmițeze. Să fim crima, pentru a fi groaza. Să punem mâna pe pumnale, pe revolvere, pe torțe! Să măcelărim, să incendiăm! Generalii, șefii de poliție, arhimandriții să cadă, loviți în inimă; țarul, zi și noapte, să tremure din cauza asasinului care poate să-l ajungă! Și orașele în flăcări prăbușească-se,

ptr'o dărămătură orbitoare ! Căci cu adevărat, vă  
 pun, iată că a venit ceasul din urmă al bătrânei  
 meniri, și noi suntem arhanghelii cari sună din  
 trâmbițele lor ora morții !»

\* \* \*

Oh ! Ștefania mea, mica mea porumbiță, eră  
 răpaznic ! și mă întrebam dacă n'o să mă omoare,  
 și pe mine, fiindcă voia să ucidă pe toată lumea !  
 Totuși, cum mă luase de mână, și nu mă strângea  
 așa de tare, îndrăznii să-l întreb :

— «Dar e groaznic, ce spui ! și dacă s'ar în-  
 tâmpla toate acestea, n'ar mai rămâne decât o  
 mensă neorânduială însângerată și roșie, un chaos  
 înfricoșetor !

— «Da, chaos, strigă el, însă din chaos es lu-  
 mile !»

\* \* \*

— «Oh ! cât îi învidiez, pe cei cari se vor ivi  
 în urma noastră, pe tinerii viitorului ! Noi ne vom  
 fi îndeplinit sarcina grozavă, ei vor avea o sar-  
 cină plăcută. Noi vom fi dărâmat, ei vor recon-  
 strui. Pretutindeni unde nu va mai fi nimic, mul-  
 țumită nouă, cei siniștrii, ei vor aduce belșugul,  
 libertatea, pacea, ei drăgălașii. Dar societatea,  
 bună și frățescă, așa cum o vor rândui, noi n'o  
 putem întrevedea ; și chiar când am putea, da-  
 toria noastră ne-ar împiedeca. Noi n'avem dreptul  
 să ne lăsăm abătuți dela datoria noastră poso-  
 morită și necesară, de către vedenia surâzătoare  
 a unui ideal îndepărtat. Speranța ne-ar îmuia ini-

mile. Fiecărei generații rostul ei; cel care ne-a căzut nouă e destul de aspru, destul de lung, destul de înfricoșător, ca să ne absoarbă energia întregă. Nu trebuie să visăm, himere, generației noastre. Acțiune, acțiune brutală, care asasinază și răstoarnă, și care va nimici chiar și ruinele pentru ca drumul să fie deschis dinaintea pașilor celor așteptați!»

\* \* \*

Ei bine, eu ăra să-i răspund, oricât de copilăream, voiam să-i spun că nu 'nțelegea nimic din ce spunea, că-i un îndrăcit, un nebun; că erau fără doar și poate, în lume lucruri cari nu mergeau tocmai bine, însă asta nu ăra un motiv ca să dai foc orașelor și lovituri de pumnal oamenilor; că ăra posibil să se «amelioreze», și asta ajungea; și că în fine acest Proudhon de care nu auzisem niciodată vorbindu se, și acel Herten, pe care nu-l citisem niciodată, erau niște oameni cu cap și cari aveau foarte multă dreptate.

Oh! i-aș fi ținut un foarte frumos discurs, te-asigur.

Dar iată că guvernanta mea, — Madam Don Quijote, știi, — aleargă pe terasă.

Credeam că venea să mă caute, că o să mă dojenească că am stat așa mult în grădină, singură cu acest tânăr.

Dar nu. Se duse drept la Boris.

— Frate, zise ea, vin să te aresteze. Fugi, fugi!

El răspunse grav:

— Nu; e prea târziu. Iată!



Intr'adevăr patru oameni ai poliției, în cap cu un ofițer, eșeau din sala de bal și veneau în spre noi în fugă.

Se aruncară asupra lui Boris, îl apucară, îl duseră în mijlocul unui mare vuet; căci persoanele cari mai erau la serbare se îngrămădeau să-l vadă.

Eră foarte liniștit, aproape surâzător; îmi făcu un mic semn cu mâna și se îndepărtă între două garduri de femei cu flori în păr și de dansatori în uniforme de aur.

Fu rămăsei pe terasă, uluită.

— Alexandra Ivanovna, îmi zise cineva, se va valsa cel din urmă vals; îmi vei face onoarea...

Mă'ntorsei. Văzui pe colonelul R... ofițerul care condusesse pe oamenii poliției eră el! Nu mă înșelasem, spionase pe Boris; pe urmă, fără să piardă un ceas, îl denunțase.

Mă apropiai de el, zâmbind, și îl scuipei în față.

### XIII.

Gândește-te, scumpa mea, ce sgomot, ce scandal! Doamna Don Quijote mă târi, mă duse pe sus. Eram așa de mișcată, așa de mânioasă, că nu știam ce spun și deabea distingeam ce se petrece în jurul meu. Nu mă liniștii o leacă decât regăsindu-mă în camera mea, și privind miniatura atârnată la căpătâiul meu, în care ești așa de frumoasă, porumbița mea, cu chipul tău blând și mândru sub șapca poloneză!

Dar, liniștită, nu eram mai puțin furioasă. Il arestaseră pe Boris, care avea ochi așa frumoși.

care vorbea cu un glas așa de 'nflăcărat! Și pentru ce? Pentru niște vorbe pe cari le spusese, în timpul unui bal, unei tinere, pe sub ramuri. Așa dar în ziua de azi n'ai voie nici să vorbești? Numai ai voie să-ți rostești o cugetare, n'ai voie să ai o părere? Oh! avea dreptate Boris: Rusia e groaznică: țarul e un tiran: trebuie prăpădit totul, distrus totul; pentru un nimic uite! îmi venea să dau foc muselinului dela patul meu.

În timp ce umblam în sus și 'n jos prin odaia mea, Varvara Lakharovna Bogodonșov, iubita mea guvernantă, mă privea în tăcere. Ei bine, nu mi se mai părea așa de ridiculă, această femeie «ajunsă la lumina nihilistă»! Nu-mi mai venea poftă să iau în răs pălăriuța ei groaznică de pai închis, fără flori, fără găтели, fără vâl, rochia ei de lână închisă, prea strâmtă, lipită, părând o teacă de sabie; admiteam aproape gulerul ei înalt și cravata-i neagră, aprobam ochelarii ei de sticlă albastră! Și astea pentru că era nihilistă ca și Boris și pentru că vruse să-l scape. Ah! Dumnezeu, cât de înănioasă eram!

Apoi, Varvara îmi zise pe neașteptate:

— Bine, Alexandra Ivanovna. Ciuda D-tale este îndreptățită. Mânia aceasta e bună. Însă nu plânge pe Boris, el este dintre aceia cari știu să înfrunte martiriul.

— Oh! ce au să-i facă? strigai eu.

— Au să-l trimeată în Siberia, fără judecată; numai dacă nu l'ar omori cu lovituri de nuele, în vre-o închisoare de fortăreață.

— Monștrii! zisei.

— Cât despre D-ta, inițierea D-tale, începută de către acest tânăr, trebuie să fie desăvârșată fără zăbavă. Mâine seară se întrunește *Comitetul Femenin al Societății Cosmopolite a Păzitoarelor-Adevăratelor-Lumini*. Vei asista la aceeaședință.

Pre legea mea, zisei: Da! Voiam să conspir și eu, fiindcă arestaseră pe Boris.

\* \* \*

Ah! micuța mea, dacă le-ai fi văzut! Cu toate că eram grozav de mâhnită, eră să isbucnesc în hohote de râs, zău! Oh! ce chipuri ciudate! Mai întâi, erau toate bătrâne și slabe. Purtau toate, ca și Varvara, pălăriuțe negre și rochii negre, strâmte, și toate aveau pe nasurile lor enorme ochelari albaștrii! Gândește-te ce înfățișare stranie trebuie să fi avut eu, cu aerul meu primăvărat, în mijlocul acestor erni imbrăcate în fuste.

După ce trecurăm prin niște coridoare lungi, întortochiate, intrarăm într'o sală mare severă.

Indată ce mă așezai, prezidenta, care avea niște ochelari mai mari și mai albaștrii decât toate celelalte, se ridică și zise după ce sună un clopoțel:

— Ordinea de zi cheamă discuția asupra Că-sătoriilor-Libere.

Pe urmă se așeză iar.

— Cer cuvântul, zise o Păzitoare a Adevăratelor Lumini, care mi se părû ceva mai puțin bătrână ca «surorile sale».

Și vorbi astfel, în mijlocul celei mai profunde tăceri:

«Femeea rusă nu mai poate fi și nici nu mai este chiar ființa aceea ușuratecă și sglobie care se ocupa de baluri, se desfătă cu o floare și n'avea altă grijă mai mare decât să se imbrace ca o pariziană. De acum cugetăm. Am format în Rusia un mare număr de asociațiuni secrete, în cari discutăm cu folos chestiunile cari ne privesc și în curând vom scutura jugul sclaviei de odinioară. Surori, a îndura o asemenea lege care n'a fost primită este un act de slăbiciune nedemnă de un suflet liber! Deci, după cum a scris un grav cugetător, «toate legislațiunile din lume conțin stipulațiuni impuse prin forță, dacă nu unele întregi populațiuni, cel puțin unei însemnate părți a populațiunii tuturor țărilor din lume». S'au consultat oare tinerii pentru a fi întrebați, dacă voesc sau nu să sufere tirania părinților, mamelor, tutorilor? Nu. S'au consultat oare femeile pentru a fi întrebate dacă voesc să primească dominațiunea bărbaților? Nu. Și cu toate acestea copilul e supus părinților iar femeea se supune soțului.

Și, lucru într'adevăr de necrezut și care face să se revolte inteligența umană, prescripțiunile acestea au ajuns respectabile fiindcă s'au învechit, deși erau neconsimțite de principalii intereseți. Sunt, cum s'ar zice, consacrate de timp. Absurditatea pare cuminenie, minciuna pare adevăr. Se găsește firesc ca un tânăr vioi și literat să asculte de un bătrân slab și neștiutor; ca o femeie cu un spirit înalt să fie sclava unui om fără valoare. Trebuie să punem capăt acestor vechi



prejudicății. Cum a spus cugetătorul ce citai mai sus adineaori, ceea ce a perdut societatea e faptul că ea-i întemeiată pe două principii greșite : a proprietății și a familiei, cu consecințele lor moștenirea și căsătoria. Să înlocuim moștenirea cu comunismul, și vom fi emancipat tinerețea, pentru că fiul nu va mai avea să se teamă de a fi desmoștenit pe tatăl său, având el însuși din averea publică partea lui legală. Să înlocuim căsătoria cu Unirea-Liberă, și vom fi emancipat femeea care va putea dispune de sine fără a fi stingherată de prejudiciile cari decurg din ceea ce se cheamă sfințenia căsătoriei.

\* \* \*

Toate babele aplaudară. Ce înseamnă asta, mișta mea? Unde fusesem adusă? Eram oare într'oaasă de nebune? De ce se mai ocupa de căsătorie și de Unirea-Liberă, această femeie slabă și strâmtă pe care nimeni, fără îndoială, nimeni nu se gândia s'o ia, nici liber măcar? Oh! nu așa vorbea Boris. El era grozav, dar nu era ridicul. Oh nu!... Și când mă gândeam că era poate în vre-o strâmtă și nesuferită, și că în curând va porni, colo, hăt!, în Siberia, cu picioarele goale pe drumurile înghețate.

#### XIV.

Discursuri și iar discursuri. Vai! scumpa mea, ce lucruri stranii auzii! O «păzitoare a adevăratelor lumini»,—asta avea niște mustăți cărunte!—

cereà ca femeile sã fie inregimentate ca sã meargã sã se lupte cu germanii, și, ce-i drept, ar fi fost un minunat «grognard»<sup>1)</sup>, cum se zice în franțuzește. O alta cerea ca femeile sã poarte de azi înainte haine bãrbãtești, cã sã afirme, și în aparențã, egalitatea sexelor. O a treia vrea sã fie avocat, medic, jurat, profesor de universitate, archimandrit, ministru, feldmareșal, mai știi eu?! Dar chestiunea care revenea cel mai des, erã chestiunea unirii libere. La început nu bãgasem de seamã ce înțelegeau prin asta «pãzitoarele»; dãdurã insã atãtea amãnunte, precizarã cu atãta bunãvoințã, cã 'n sfârșit trebui sã pricep. Vai! cum ai sã roșești, porumbața mea!

\* \* \*

Inchipuește-ți: sã nu mai fie cãsãtorie. Nici ceremonie civilã, nici serbare în bisericã; nici măcar frumoasa rochie de satin alb și cununa de flori! În loc de astea toate, nimic. Toate femeile aparținând tuturor bãrbaților. «Vrei? — Vreau». Atãt ajunge, totul e îndeplinit, Pleacã împreunã. Cel dintâi han din drum. Oh! rușine! rușine! nerușinate! Și aceste uniri nu-i nevoe sã dãinuiascã multã vreme. O fantezie i-a unit; un capriciu îi desparte. «Știi, eu m'am sãturat. — Și eu. — Adio! sufletul meu iubit! — Adio, dragoste!» Dar uite, dacã ar fi în vigoare o astfel de dispoziție, toatã

1) Grognard se zice despre un ostaș îmbãtrãnit în armatã.

lumea, în câțiva ani, ar fi fost căsătorită cu toată lumea.

\* \* \*

Guvernanta mea îndrăzni să obiecteze. Ce s<sup>e</sup> vor face copii născuți din aceste uniri libere? întrebă ea. Dar se vede că spusese o prostie, o enormitate, căci sub fiecare nas se arată câte un zâmbet batjocoritor, iar prezidenta răspunse dând din umeri :

— Copiii dacă se vor naște, vor fi crescuți de comună, și mamele vor fi oprite de a-i mai vedea vreodată! căci ceea ce se numește familie e o prejudecată zănatică, un rest din erorile de altădată. Mulțumită nouă, femeile admise să exerciteze cele mai înalte funcțiuni nu-și vor pierde vremea legănând leagănul, pândind zâmbete pe niște gurite brandafirii. Dealtmintrelea, fi-vor copii? Indrăsnesc să sper că nu, căci e în totdeauna posibil să eviți rușinea maternității.

Oh: micuța mea, ce voia dar să spună, acea bătrână sinistră? Fără a ghici pe întregul, avui o mică înfiorare, și vream să plec numai decât, numai decât! Inșă guvernanta mea mai avea de făcut o obiecțiune și-mi făcu semn să stau.

— Cum să împăcăm, zise ea, principiul unirilor libere cu principiile religioase, veșnic respectate? Știți bine, surori, că Biserica noastră dă o deosebită însemnătate căsătoriei, și că invoacă în această privință pildele ori prescripțiunile Patriarhilor, Apostolilor ori a Înțelepților?

Ah!. ce frică mai trăsei și pentru Varvara Bogo-

donov! Nesocotita, se încumentase să aducă vorba de religie, de principii religioase, de Biserică, în fața acestor babe cari înlăturaseră prejudecățile de altădată! Evident, credeam, au să-i facă vreun rău, îi vor smulge părul poate, ori îi vor sparge ochelarii albaștrii.

Însă ba! toate «păzitoarele» rămaseră foarte liniștite. Mi se păru chiar că observ că obiecțiunea părea serioasă, că producea un oarecare efect. Ce oare? Nu voiau nici familie, nici proprietate, și respectau Biserica ortodoxă? Cum se împăcau între ele aceste sentimente contradictorii? Faptul e însă că prezidența replică, după ce reflectă o bucată bună:

— «Soră, nu e doar Biserica lui Iisus aceea care a stabilit căsătoria: Ea s'a mărginit numai s'o admită, s'o adopteze; căsătoria se stabilise de legea iudaică. Să deschidem dar Vechiul Testament; să ne inspirăm din frumoasele exemple pe cari ni le au lăsat sfinții vremurilor trecute. Regele Solomon nu trăia oare în unire liberă cu un număr considerabil de femei? Dumnezeu îl aproba totuși. Și cel care fusese mântuit dela dezustrul Sodomei, fiindcă el singur avusese o viață fără de păcate, patriarhul Lot, nu legase oare o unire liberă cu cele două fiice pe cari i le hărăzise Domnul?».

\* \* \*

Oh! ce frumoasă pildă, nu-i așa? porumbița mea! Înțelegi că nu voiam să auz mai mult. Luai cu sila pe Varvara. «Niște smintite, nu-i așa?»



zisei. Imi răspunse după o clipă de gândire :  
 Da, niște smintite, poate. Dar dacă mâine vor  
 ucise, vor fi niște martire. Copilă, tu crezi dar  
 că ei vedeau în totdeauna limpede în gândurile  
 lor proprii, că nu se rătăceau, și ei, în multe  
 orbunii și vedenii, în superstiții contradictorii,  
 și dintâi propovăduitori ai lui Cristos cari au  
 zidit Biserica din oasele lor și au cimentat-o cu  
 sângele lor?».

## XV.

*Din fortăreața R..., în... 187...*

N'aș putea să-ți spun, draga mea, în ce tur-  
 turare sufletească mă aruncaseră toate astea.  
 Mi-aduci aminte de seara în care, unchiul tău,  
 mareșalul, adormind la masă, ne veni în gând,  
 sordalnice nebune, să bem unul după altul trei  
 pahare de vin auriu, — de vin de Spania, mi se  
 pare? Capul începu să-mi vuească ca după un  
 vals prea iute; și tu, — să nu zici ba, porumbița  
 mea, — când ai voit să te scoli, te clătinași, și spu-  
 ste drept, nu eră să cază dacă nu te-ași fi îmbră-  
 șat răzând ca o nebună? Eram amețite nițel.  
 Mi bine, uite așa mă simțeam și acum. Dar tur-  
 turarea aceasta n'avea nimic plăcut, nici de răs !  
 Eram amețită de-un vin rău. Năzdrăvăniile aces-  
 tor bătrâne înfiorătoare imi răscoleau sufletul ca  
 mintirea unui sabbat<sup>1)</sup>, și în acelaș timp imi

<sup>1)</sup> Sabbat se numește adunarea vrăjitoarelor Săm-  
 ță noaptea. (N. T.)

aduceam aminte de vorbele frumoase și sălbatice ale lui Boris. pe care îl luaseră, îl duseseră, pe care n'aveam să-l mai revăd poate niciodată!

Dar mă supărai pe mine însămi! De ce mă supăream eu acuma, Dumnezeuule? Mă privea oară într-o dată, pe mine, o fetiță, nihilismul, revoluțiile, Păzitoarele-adevăratelor-lumini? Aveam alte griji pe cap: jurnalul meu de mode, romanele franceze și rochia cea nouă pe care o așteptam de la Paris. Puțin îmi păsa mie de politică! Hotărârea mea eră luată. Voi alunga toate vedele niile-mi posomorâte, voi redeveni eu însămi. Și făcui așa cum hotărâsem. Pe calul meu englezesc ori în caleașca franceză, nu mă vedeau decât pe mine la preumblări, pretutindeni; timp de patru sau cinci zile, luai parte la toate balurile la toate serbările, și niciodată nu fusesem așa de veselă, așa de nebună, — adică așa de cuminte; — niciodată nu ciripisem așa de frumoase răspunsuri cu capul inclinat, cu ochii pe jumătate închiși, cu înfățișarea mea de papagal limbut!

Însă într-o seară Varvara îmi zise:

— Boris a fost torturst!

\* \* \*

Torturat! el! pentruce? Ce tortură? El ce făcut? Ce aveau cu el? Vai, Dumnezeuul meu torturat!

— «Ascultă-mă. Alexandra Ivanovna, relună guvernanta mea. Boris a fost dus în fortăreață. Și ce este o fortăreață, copilă? Ziduri înalte, mohoșate, fără ferestre vizibile. Porți uriașe cari s

eschid scârțâind ca să lase să treacă prinsul și ari, încuiate în urma lui. par'că strigă, în sgotul țâțânelor: «N'ai să mai eși niciodată!» Apoi coridoare lungi tăcute pe unde umblă cu așa regulați străji posace.

«Pe Boris l'au băgat într'o celulă îngustă. Masa și scaunul sunt zidite în perete. Nu vine o lețuță de aer decât printr'o fereștrică zăbreliță cu gratii de fer, și așa de sus că nu poți ajunge la ea.

«Il îmbrânciseră înăuntru: a rămas acolo până două zi, fără a vedea pe nimeni. Pe urmă a venit cineva — omul cel mai urât și mai temut dintre toți câți sunt, șeful secției a treia. El zise lui Boris:

— «Ești nihilist!

«Boris nu răspunse.

— «Ai conspirat împotriva guvernământului.

«Boris nu și descleșta dinții.

— «Ai complici.

«Boris continuă să tacă.

— «Spune mi numele lor.

«Atunci Bofis surâse,»

\* \* \*

— «Dar, zisei eu Varvarei, de unde poți ști aceste lucruri? Cine a putut să ți spună dumitale cele ce s'au petrecut într'o carceră a fortăreței?

— «Frații noștrii sunt pretutindeni. Unul dintre «amicii» noștrii eră acolo, printre cei cari îl însoțeau pe șeful secției a treia.

— «Și ce s'a petrecut în urmă? întrebai cu tremurând.

— «Ai să vezi. zise ea.

\* \* \*

«Văzând că nu obține nici un răspuns. omul poliției se retrase. Dar a douăzi se întoarse iar; își reînoi întrebările, zadarnic, ca și în ajun. Atunci făcu un semn. Intră un alt prizonier; un mișel care, pentru a obține o reducere de pedeapsă, se învoise să îndeplinească slujba de chinuitor. Intemnițatul acesta avea în mână un cnut. Au înșfăcat pe Boris, l'au legat, l'au desbrăcat. De treizeci de ori cureaua de piele, cu noduri tari, cu sfârcuri tăioase, a făcut să crape pielea vie. După asta, omul poliției zise:

— «Complicii tăi. Numește-i!

«Boris se ridică, și, tot tăcut, privi pe calău și pe șeful secției a treia, surâzând.»

\* \* \*

— «Boris, viteazul meu Boris, strigai, cu inima sfâșiată și lacrimi de foc în ochi.

— «Mai ascultă, Alexandra Ivanovna, îmi zise guvernanta».

\* \* \*

— «Nu vrei să vorbești? reluă omul poliției, Ei bine! vei scrie. Uite ce ți se pune pe masă. aici: cerneală, hârtie, toc. Să știi că din momentul acesta nimeni nu va intra în carcera ta, și că nu-ți vor mai aduce nici de mâncare, nici de băut, până ce nu bei trece pe sub ușe o foaie de



hârtie pe care vor fi scrise numele complicilor tăi și ținta oomplotului vostru. Dacă te îndărătnicești a nu destăinui nimic, cu atât mai rău pentru tine. Vei muri de sete și de foame.

«Il lăsară singur. El se culcă pe pat și stătu așa multă vreme fără a se clinti. Trecură ceasuri. O zi întreagă. Pe urmă și o noapte. Setea îl strânse de beregată, foamea îi chinuie măruntaele; el nu se clinti. Alte ceasuri. Altă zi. Altă noapte. Simțea văjăituri în urechi, avea în fața ochilor vedenii înflăcărate, gâtul îi era plin cu jăratic. pântecile devorat de fiare hămesite. O clipă, poate, privi hârtia și condeiul de pe masă; știa că n'avea decât să scrie câteva cuvinte pentru ca să i se dea de mâncare și băntură. și se temeă de gândul rău pe care nu-l avusese, dar care putea să-i vină,

«In acest timp, oamenii mergeau și veneau, cu pași înăbușiți, prin coridor, în fața intrării chilioarei. Pândeau momentul în care Boris va trece foaia de hârtie pe sub ușe. Simțiră că un miros de lână, de lemn putred care ard. La început nu i dădură atenție. Dar mirosul se făcu mai pătrunzător; fură uimiți. In sfârșit, un fum, în loc de scrisoare, trecu pe sub ușe și se risipi în coridor. Dădură buzna, intrară în celulă. Pe patul de lagăr cuprins tot de flacări, Boris sta lungit, — legat de mindir cu hainele lui sfâșiate. I se și aprinsese părul și trupul lui gol «viu încă, se pârjolea ca pe un rug!»

\* \* \*

— «Dumnezeule ! strigai eu plângând cu hohote, a murit !

— «Nu încă ! zise Varvara. L'au smuls din flăcări înainte ca ele să-și fi sfârșit opera, și poate că va trăi,

— «Ce s'a întâmplat dară ? Cine aprinsese focul acela ?

— «Insuși Boris, copilă !

— «Oh ! cum ?

— «Nu se știe.

— «Dar de ce ?

— «Ii fusese teamă ca foamea să nu-i fie un rău povățuitor, și mai bine voise să moară numai decât, ca să nu trădeze niciodată !»

## XVI.

Ah ! Ștefania mea, plângeam, plângeam ! Cnutul ! pe urmă patul acela de fum și jăratie ! Focul mușcase trupul sângerând încă al sârmanului meu Boris ! Se spunea că va trăi ; dar de unde știau asta ? Poți muri din cauza unui lucru cu mult mai puțin dureros. Și cum mai trebuia să sufere. Uite, micuțo, mi se părea că suferiam durerile lui, că mă bătuseră și că flăcări îmi cuprindeau rochia. Il iubeam oare, pe acest frumos martir ? Oh ! ce idee ! De ce l'aș fi iubit ? Nu-mi făcuse niciodată vre-un compliment, nu mă invitase niciodată la dans ; în sfârșit nu te poți amoreza de un om care nu e curtenitor și nici nu știe numele figurilor de la cadril. Ceeace mă făcea să plâng eră mila ; nu eră iubirea, nu, nu, nu !

Intre acestea Varvara mă părăsise: pentru a se duce după vești noi; și eram singură acolo în odaia mea, stam, cu coatele pe masă, îmi mușcam tare batista de dantelă, când auzii o ușoară bătae la ușe.

Bine înțeles, n'am zis: «Intră!» Numai de vizite nu-mi ardea mie la ora aceea! Eră să mă scol să trag zăvorul, dar ușa se deschise mare, și, văzui intrând pe popa căruia mă spovedeam de obicei!

\* \* \*

Voi, Polonezele, respectați pe preoții voștrii, se știa asta, dar noi, în Rusia, nu ducem de fel grija popilor. Se povestesc despre ei miile de istorii caraghioase. Toate lumea știe că-și bat nevestele și că se imbată cu votcă. Se ceartă pentru nimicuri în stradă; s'au văzut luându-se de păr cu diaconii în timpul slujbei! Se închiriază celor cari dă mai mult, ca niște droști; și, e mult de atunci, a fost, la Sf. Petersburg, un târg de popi, unde se duceau servitorii nobililor ca «să tocmească» capelani. În fine, într'o zi, la Kien, un preot a botezat un câne, în plină biserică; și fiindcă lumea eră uimită, el răspunse «că i se plătise pentru asta!» — În ceea ce privește clerul alb trebuie să mărturisesc că Boris nu greșise.

Dar preotul nu-i Dumnezeu. Poți să disprețuiești popii fără a păcătui față de religie; și eu, tocmai pe atunci aveam multă credință, pentru că eră foarte la modă să ai. Țineam conștiincioasă toate posturile; mă spovedeam cu multă cucer-

nicie ; mă împărtășeam foarte regulat, și aveam pentru la biserică hainele cele mai frumoase din lume. Trebuie să te îngrijești de mântuirea ta, nu-i așa ?

\* \* \*

Văzui dar cu multă plăcere că întră duhovnicul meu obișnuit. Aveam nevoie să fiu încurajată, mângâiată. Religia este un azil întotdeauna deschis pentru cei cari suferă ! De altfel, popa pe care-l alesesem eră un om foarte demn, zice-se ; nu-l văzuse niciodată nimeni beat, decât în zilele de sărbătoare ; cum fusese Blagotșindy<sup>1)</sup>, eră destul de învățat, vorbea cu oare care elocință ; și în sfârșit bătea uneori servitoarea, însă pe nevastă-sa niciodată ; ce-i drept eră văduv.

În ziua aceea recunoscui că-și merita bunul renume. Văzându-mă tristă, îmi vorbi cu o blândețe binevoitoare, spunându-mi că, în necazuri, trebuie să recurgem la ajutorul ce ni-l dă cu atâta generozitate Sf. Fecioară și sfinții, dându-mi să sărut iconițele ce purta în buzunar împreună cu tabachiera. Mă sfătui mai cu seamă să fac rugăciuni pentru a merita binecuvântarea cerească, să postesc, să mă spovedesc.

Sub impresia acestor înălțătoare cuvinte, îmi

---

1) Preot al parohiei în relațiuni directe cu consistoriul provinciei, care exercită o mare înrăurire asupra celorlalți preoți din districtul său.



simții inima ușurată și mă rugai de popă să-mi sculte spovedania chiar atunci. Nu se gândi să nu consimtă. Ingenunchiai și, cu ochii ațintiți la icoana sfântului Nicolae pe care-l ținea în mână, povestii totul: convorbirea mea cu Boris pe o erasă, lucrurile înspăimântătoare pe care mi le pusese frumosul nihilist și pe cari făcusem rău poate că le ascultasem, arestarea și chinuirea lui..

\* \* \*

Ah; câtă dreptate ai când crezi că Biserica este o dumnezească mângâetoare! După ce-mi dădu deslegarea, promițându-mi că se va ruga pentru Boris și pentru mine, după ce îi dădu un bilet de douăzeci de ruble pentru săracii din parohia lui, mă simții cu totul inseninată. Eși după ce îmi dădu binecuvântarea sa; și eu ră-năsei în adorațiune în fața icoanei sfântului Nicolae, pe care binevoise să mi-o vândă, — nu așa de scump, cu cincizeci de ruble.

Trecui câteva ceasuri în acest extaz mut.

Deodată Varvara se năpusti în odaia mea, furioasă. Mă sgâlțâi de umeri. strigă:

« — Nenorocito! tu l'ai trădat?

« — Oh! ce s'a mai întâmplat?

« — Totul eră să fie scăpat; totul e pierdut.

Nu erau probe împotriva lui Boris; colonelul R... începuse să spue că auzise rău poate: și pe urmă mă nobila mândrie și suberba bărbăție a lui Boris mișca și pe calăii săi chiar. Eră să fie pus în libertate, pentruca, cel puțin, să nu moară în fortăreață; un cadavru stingherește pe cei cari

l'au făcut. Inșă veni un popă, — acela căruia tu te spovedești de obicei. Tot ce ți-a spus Boris, preotul a repetat șefului secției a treia și, peste două zile, pe moarte chiar dacă ar fi, ori dacă ar și avea ochii sticloși și gâtlejul sgâlțait de horcăiturile supreme, Boris tot va trebui să pornească spre Siberia!»

## XVII

Noaptea ce petrecui, o ghicești, Ștefania mea! Eu, eu perdusem pe Boris! eră să fie liber, și din cauza mea, — din cauza nestăpânirii mele, a zăpăcelii mele, — îl mai țineau în temniță, și aveau să'l trimeată în mai puțin de două zile în groaznica ocnă de zăpadă și de ghiață. Oh! popa acela! Tu știi, nu sunt de loc tare, și când cineva mă strânge nițel prea tare de mână, strig ca o pasăre prinsă. Ei bine! dacă ar fi fost de față preotul, cred că l'aș fi bătut! Simții o poftă să sar la icoana sfântului Niculae și să o fac țandări sub picioarele mele. Dar nu îndrăznii. Credeam că nu trebuie să facem pe sfinți răspunzători de greșelele slujitorilor lor, — fiindcă nu eram încă nihilistă desăvârșită

Dar luai o hotărâre: perdusem pe Boris, — îl voi scăpa! Voi merge să văd pe Excelența sa guvernatorul M..., intendentul provinciei, cum se zice. Ii voi spune că popa a mințit, că Boris, pe terasă, îmi vorbise despre lucruri indiferente, îmi recitase versuri de Lermontov, uitându-se la lună e voi merge până a spune că eră amorezat de mine

și că-mi ceruse mâna! În sfârșit voi povesti atâtea lucruri cu o înfățișare așa de rugătoare și așa de convinsă, că vor crede în nevinovăția prizonierului!

\* \* \*

Eșii de-acasă foarte de vreme, de-abea pieptănată, într'o rochie veche, cea dintâi care-mi căzu în mână, și cu mănuși nu tocmai noi; în sfârșit, rău îmbrăcată din pricina zorului. Ce-i drept, îmi perdusem capul sau inima, cum vrei.

Luai o droschi, și spusei să mă ducă la palatul guvernatorului. În sala cea mare unde fusese introdusă, nu era încă nimeni. Mă dusei drept la un ușier mare și bărbos care ședea la o masă de birou, și îl lămurii că doream să vorbesc cu guvernatorul.

— Imposibil! zise el.

— A eșit?

— Nu.

— E cineva cu dânsul?

— Nu.

— Ei bine! atunci aș putea să-l văd?

— Imposibil.

— De ce?

— Pentru că nu se poate. E numai o clipă de când un foarte înalt demnitar mi-a oferit cinci ruble, cu condiție să îl conduc la Excelența Sa, și m'am văzut nevoit să-l refuz.

— Inșă dacă ți s'ar oferi douăzeci de ruble?

— Oh! ar fi cu totul altceva, zise ușierul, cu cel mai grațios zâmbet, — grațios, pricepi, relativ la barba lui.

O clipă după aceasta, așteptam într'un soi de vast birou, în care se afla într'o cadră do aur, portretul țărului călare și, în fața portretului, o statuie de marmoră a Justiției, cu cele două balanțe.

\* \* \*

N'așteptai mult. Intră un bărbat rece, grav, serios. Trebuie să fi fost un «cin»<sup>1)</sup> de o treaptă de o treaptă destul de înaltă, judecând după înfățișarea lui solemnă; dar nu eră el intendentul provinciei, acela pe care îl întâlнисem de două ori de trei ori în lume.

— Doriți a vorbi cu Excelența Sa? mă întrebă dânsul după un salut foarte la locul lui.

Răspunsei :

— Excelenței Sale chiar.

— Imposibil. Guvernatorul și-a petrecut toată noaptea lucrând. Avem atâtea daraveri! Nihiștiiăștia ne fac atâtea necaz! În sfârșit, azi de dimineată, Excelența Sa este departe de a putea primi vizite. Să credeți că va regreta viu...

Avui o mare îndrăsneală! Imi aminteam de cele ce-mi spusese Boris; și zisei, privindu-l drept în ochi :

— O sută de ruble! E de-ajuns :

— Binevoiti a mă urmă, zise el păstrându-și aerul serios; voi avea onoarea de a vă arăta drumul.

\* \* \*

1) Funcționar.



Fui tare uimită. Cînul mă lăsă, nu într'un bi-bu, ci în cel mai drăguț dintre budoare: un sabnaș încântător, micuța mea, aproape tot așa de răgălaș ca și odaia aceea, știi tu, îmbrăcată pată în taftă trandafirie și în dantelării fine, în care așa de adeseori, cu capul pe umărul tău, m'acitit împreună cărțile furate din biblioteca tînciului tău.

— Oh! ea e! Zău, așa e, ea! zise o voce subire aproape tot așa de fină ca și a ta.

Mă întorsei. Recunoscuți pe soția guvernatorului Sonia Peterowna; ne întîlniserăm nu odată în saloanele oficiale din M...

Mică, grăsulie, albă, cu albăstrele în ochi, cu tragi pe buze, — cu gropițe pe tot obrazul, — bră gingașe, grațioasă, distinsă; capotul ei de mătase gălbue, — foarte bine croit, tot de croitoroașă mea, — lăsa să-i iasă bufulețe de muselină așa de străvezii, că vedeai prin ele, un semn negru pe care-l avea pe sân; și umblînd, lăsa în juru-i ca un nour de parfumuri.

— Alexandra Ivanovna, pițigăi ea, cu mii de grații, se pare că vrei să vezi pe bărbatul meu? Vai! ce rău îmi pare! Astăzi, tocmai, e cu neputință. Inchipuește-ți că l'am dus la bal astă-noapte, și, ca o nebună ce sunt, l'am făcut să danseze. Da, el însuși, un ilustru demnitar, cel mai serios dintre bărbați, care va fi ministru într'o zi! Așa că, — n'are obișnuința, mă pricepi, — așa că-i foarte obosit astăzi de dimineață. Și mă vedeți nemîngăiată că nu pot...

Dar nu-mi perdui speranța. Femeile ruse, —

orice ar fi zis Boris, — sunt foarte bune, ştiam eu asta. Sonia va avea milă de mine. Ii luai mâinile, — nişte mâini delicate, cu unghiile roze că nişte petale de trandafir, — şi începui să-i spun...

— Oh! zise ea, fără să mă asculte, ce frumoşi cercei aveţi! Opale. Şi aşă de măestrit executaţi! Pun prinsoare că sunt de la Paris. Se zice că piatra asta e piază rea. Ei! nu sunt de fel superstiţioasă. Lăsaţi-mă să-i văd un moment. Vai! cu desăvârşire perfecţi. Ştii, frumoasa mea, că ţi-ar veni foarte greu să refuzi un serviciu, în schimbul acestor cercei?...

Imi eră ruşine pentru dânsa, te încredinţez!

— Luaţi-i, zisei, luaţi-i...

\* \* \*

În fine, văzui pe Excelenţa Sa, intentendul general al provinciei, un bătrân cam adus de spate, cu înfăţişarea gânditoare, şi blândă tot deodată. Imi insuflă încredere. Indată alergai la dânsul. Ii spusei de ce venisem, că trebuia să pună în libertate pe Boris, că el nu eră vinovat, că colonelul R... se înşelase; că popa minţise; în sfârşit, tot ce ţi poţi imagina. Mă ascultă cu o bunăvoinţă înduioşată; imi făcea din cap mici semne, ca pentru a-mi spune: «Da, copila mea, foarte bine, înţeleg; vorbeşte mai departe.» În sfârşit, când tăcui, imi strânse încetişor mâinile, şi văzui, cu inima înecată de speranţă, că avea lacrimi în ochi.

Ghiceşti bucuria mea.

Imi zise:

— Vino.

Il urmai.

Fără doar și poate, treceam într'o cameră vecină unde va semna ordinul de punere în libertate provizorie. Oh! ce fericită eram!

Intrarăm într'o odăiță, foarte închisă, cu mobile capitonate... Pe pereți, chipuri ciudate...

Deodată, dădui un țipăt!

Mă luase de mijloc și mă săruta pe gură!

Oh! Stefania mea, fugii, zăpăcită, infricoșată, lucând pe buzele mele o parte din blestemăția acestui om!

### XVIII.

Mă reîntorsei acasă, intrai repede în odaia mea și trăsei zăvorul! Vream să fiu singură, să nu văd pe nimeni, pe nimeni, niciodată. Oh! dar, iată că eră adevărat, prin urmare, că popii sunt mârșavi, că femeile ruse sunt niște infame. Ce să fac, ce să nădăjduesc? N'avem să contez pe mama care nu iubește cu adevărat, știu prea bine, decât papagalii din Africa și epurii albi din Japonia. Singură, fără sprijin, necunoscând decât pe dansatorii mei, având destul de puțini bani, — niște economii de fetiță, — nu puteam nimic pentru Boris. Așa dar se sfârșise. — Ca un hoț sau ca un ucigaș, ca cei cari au spart uși ori au furat bani, ca aceia cari, beți de votcă, și-au gătit nevasta ori și-au înăbușit copilul, Boris, curatul și mândrul meu răsvrătit, va pleca spre Siberia, spre țara aceea groaznică și întunecată de unde nu te mai întorci!

\* \* \*

Siberia! Știi ce este Siberia, micuța mea? Ai ascultat tu oare cele ce povestesc despre ea legendele duioase ale eroilor din Polonia ta?

Câmpiii nemărginite, orașe răslețe, sate așa de puține la număr în pustiul acesta așa de întins, încât nenorocitul care are să meargă dintr'un sat în altul moare de foame pe pământul înghețat, dacă nu moare de ger; și în imensa singurătate, în care se troenește zăpada ori dau târcoale urșii albi, stă greu deasupra un cer plumburiu și jos, care te apasă și închide de pretutindeni ca și patria.

Oh! știi bine că, printre condamnați—li se zice «coloni!»—sunt câțiva care pot să trăească fără multă grije; și găsesc adăpost în bordeele satelor, pături în casele de oraș; pot munci pe seama lor, pot să-și aibă cu ei și familiile. Inșă aceștia ori sunt condamnați socotiți ca puțin periculoși, — Boris e teribil! — ori sunt niște mișei cari s'au umilit, și-au cerut ertare; — Boris nu se va umili! El se va duce dar în mine, dimpreună cu cei mai vinovați, cu cei mai sângeroși și mai blestemați criminali. Acolo, sub pământul cel rece, care se sparge în bucăți și care-ți poate zdrobi tidva, muncă silnică, nesuferită, fără prihană, frigul, mâncarea care îngreșozază, patul tare pe care nu dormi, și varga peste șeale, foarte adesea, pentru ori și ce, noaptea, pentru somnul prea prelungit, ziua, pentru munca prea curând înteruptă. Dintr'o mie de condamnați trimiși în mine, nouă sute-cincizeci mor înainte de a face zece ani de muncă silnică. Boris poate moare! Boris poate



moare! Oh! Dumnezeu meu! și pentru ce? Pentru că îmi vorbise, noaptea, pe terasa grădinii.

Intr'o seară, Varvara îmi zise:

— Măine pleacă, înaintea zorilor.

\* \* \*

O noapte foarte rece. Un cer negru; sus, nici o stea.

Ședeam acolo, tremurând în paltonul meu, cu Varvara care mă ținea de mână, și pe lângă noi mai erau încă multe femei, triste și ele, cari plângeau cu fața în palme.

Înaintea noastră eră fortăreața pătrată, uriașe, lugubră.

Poarta se deschise cu o scârțâitură de țâțâni înaintarăm. Se iviră niște cazaci, înarmați cu pistoale, cu lănci de cari atârnavu felinare și cu bice lungi pe care le făceau să troznească în văzduh.

Pe urmă veniră femei, trei câte trei, având ca niște boi mânați în brazdă, capul aplecat sub juguri în cari gâtul lor eră băgat în coloane de fier. Le văzui, Ștefania! Erau douăsprezece ori cincisprezece. Erau, cum se spuneă prin jurul meu, foste studente elvețiene — precizau; la Zürich — cari fusese implicate de curând într'un proces de nihiliste. Slăbeau văzând cu ochii, deabea mai putea umblă, și cu toate acestea nu plângeau. Una din ele se aplecă. Crezură fără îndoială că voise să lase să-i cadă vre-o hârtie, vre-o scrisoare. Atunci cu o sfârșitură de biciu care le atinse și pe celelalte, un cazac o sili să rămâie în picioare, să meargă, să alerge. Vai! sărmane!

creaturi! Și totuși, eu care eșeam dintr'o cameră închisă unde ardeau miresme în flacăra candeliei mele, eu care ași puteam să reintru numai decât în casa mea caldă și tihnită, invidiam pe aceste femei, fiindcă ele sufereau alături de el.

\* \* \*

După ele înaintă un grup de bărbați, sub juguri și ei, cu mâinile legate la sparte, cu lanțuri de picioare. La lumina felinarilor roșii pe cari le înclinau cazacii ca să numere pe arestați, zăreai mantale cenușii, cu numere de aramă pe piept: cisme mari, căciuli de piele de oae; și fiecare condamnat duceă pe umeri o velință și la cingătoare o lingură de lemn și o strachină de cositor. Vruî să mă apropii să-l văd pe Boris! Cazacii se interpuseră, amenințându-mă cu bicele. Intre acestea, plecată cu capul înainte, în timp ce în jurul meu plângeau, frângându-și brațele, femei și fete, îmi holbam ochii să văd în întuneric.

Bărbații treceau pe dinaintea mea, nu-l vedeam.

O speranță făcù să-mi bată inima! Poate, nu plecă; îl țineau fără indoială în fortăreață ea să-l judece. Oh! Ștefania mea, surioara mea, toată frumusețea, toată grația, și chiar și viața, mi le-aș fi dăruit ca să nu plece! Și tristul convoi, care se rânduise în șir regulat între un indoit gard de cazaci, se și depărtă de închisoare! Boris nu trecuse, eram sigură, poarta eră să fie închisă; va rămâne dar în Rusia!

Deodată eră cât p'aci să cad.

Un car greoi eșea din fortăreață și în el la

lumina felinarelor, printre alți bolnavi cari nu putuseră să facă drumul pe jos, văzui pe Boris, cu barba pe stinghia de lemn, uscat, slab, palid, cu fața acoperită cu cicatrice de arsuri, cu părul rar, desfigurat, infricșetor!

## XIX.

Varvara îmi zise :

— Vrei să-l urmezi ?

— Pân 'ce-mi vor lipsi puterile ! răspunsei.

Și ne grăbirăm.

Pe lângă noi, celelalte femei—surori neveste ori fiice ale condamnaților — mergeau și ele, plângând cu suspine, în întunericul înghețat care făcea să le tremure membrele și să le clănțănească dinții ; și înaintea jeluitoarelor mocnite se desprindea șirul lung al osândiților, ca un convoi funebru al vreunui ticălos excomunicat pe care-l îngroapă noaptea ! Felinarele cazacilor, ici și colo, străluceau, roșii, ca niște ochi de diavoli uriași.

— Mai iute ! mai iute ! zisei.

Încă vre-o câți-va pași și eră să ajung căruța în care văzusem pe Boris ; căci ea mergea greoi pe caldarâmul străzilor, cu osia scârțâitoare și cu scândurile i vechi trosnind.

Îmi întinsei brațele ! dar un cazaie, mojicește, îmi puse felinarul în ochi ; mi se părea că sunt stropită și arsă de un foc de sânge ; Pe urmă omul mă apucă de nmeri mă sili, să mă întorc și, cu un ghiont în spate, mă rostogoli pe pământul tare.

Mă ridicai, cu ajutorul Varvarei. Imi făcusem o rană la frunte, din cauza vre-unei pietre desigur. și căzând, înspăimântată, îmi mușcasem buzele cari sângerau.

— Curaj ! murmură guvernanta mea. La biserică il vom putea vedea și poate chiar vom vorbi cu el.

La biserică ! nu-mi explicam tocmai bine ce voia să zică : dar credea că va fi posibil să ne apropiem de el ; atâta ajungea ca să mă facă tare, să nu-mi mai simț rana din care sângele îmi curgea pe obraji, ca niște lacrimi...

Ne reluaram drumul.

Orizontul se lumină puțin câte puțin ; după cele din urmă case ale orașului și după cele din urmă cocioabe ale mahalalelor se deschise câmpul, palid, gol, cu copacii uscați și răsleți pe cari îi înveliau încă legănări de ceață.

Peste puțin un sat ; și convoiul se opri în fața bisericii.

Mujicii deșteptați, stăteau în picioare pe pragul ușilor scunde ; după umerii bărbaților vedeai capete de femei. Oh ! dacă ar fi vrut-o oamenii aceștia ! ei erau cu mult mai numeroși decât cazacii ; ar fi putut să se năpustească asupra soldaților , să sloboadă prizonierii ! Inșă, nu, ei rămăneau nemișcați, cu brațele dealungul corpului, cu ochii nepăsători, fără mânie, fără înduioșare, fără curiozitate măcar. Nu-i privea pe ei ; nu se amestecau în aceste lucruri ; — poate nici nu înțelegeau ce se petrece. Unii surâdeau, stupizi.



Prizonierii fură introduși în biserică. Văzui iar pe Boris, de departe, vai! Sprijinit de doi cazaci, trecea pragul templului, fără să se întoarcă. Oh! cum să-l înștiințez că sunt acolo, să-i cerșesc o privire?

Biserica eră somptuoasă. Lumina dimineții, care se colora trecând prin geamuri, făcea să strălucească potirele, candelile mari de la altar, arăturile zugrăvite ale icoanelor, și, în fața albeții sfinteii mese, patrahirul popii, brodat cu mărgelile și cu argint.

Când prizonierii fură rânduiți, când bieteii femeii care-i urmaseră căzură în genunchi, la spatele cazacilor, aproape de intrare, popa, un venerabil bătrân, cu înfățișarea bună și iubitoare, vorbi în tăcerea profundă,

Ch! fu monstruos, Ștefania mea.

Acestor condamnați, acestor condamnați cari suferiau din cauza barbariei ordinelor imperiale, el le lăuda clemența împărătească; pe acești inocenți îi sfătui să se pocăiască; îi rugă să se umilească, să ceară ertare, și mai ales să nutrească în inima lor o recunoștință neperitoare pentru țarul prea mărinimos!

Ei, învinșii, ascultau acestea, fără să-și ridice fruntea. Dar, deodată, în primul rând, un cap se înălță, măreț, și strigă puternic:

— Moarte țarului!

Eră Boris care rostise teribilul cuvânt! Mă aruncai spre el, cu toate că erau, acolo, în drumul meu, cazacii și mulțimea. Oh! tot mândru, tot mare, Boris al meu!

Dumnezeule ! în vuetul acela, popa ridicase cu amândouă mâinile unul din acele enorme sfeșnice ale altarului, și dădu o lovitură furioasă în țeasta răsvrătitului.

Scosei un strigăt, mă clătinai, căzui,...

\* \* \*

Când imi venii în fire, eram culcată pe o sobă într'o isba. Varvara eră acolo ținându-mă de mâni.

— Mort ? E mort ? întrebai într'un suspin.

— Nu știu. L'au luat pe sus, rănit, plin de sânge, mort poate.

Mă ridicai uite, alergai la fereastră. Hăt, departe, pe-o colină, în plină lumină, prea departe ca să poată fi ajuns, mergea, micșorându-se treptat, se stergea tristul convoi al celor cari nu se vor mai întoarce !

## XX

*Din fortăreața R..., în... 187...*

Mă întorsei la M... Mă închisei în odaia mea. Rămăsei aici timp de trei zile pretextând o indispoziție. Trebuia doară să-mi ascund rana și laerămile. Pe urmă nu mai plânsei. Stam jos, cu pumnii sub bărbie, cu privirea țintită, visătoare.

Ah ! surioara mea bălae, mă făcusem cu totul alta. Cugetam la lucruri triste și primejdioase. Mă muncea mai cu seamă 'o idee; era cu neputință ca o cauză pentru care Boris se sacrifică să fie o cauză rea. Nu se înșelă ; avea desigur drep-

tate. Toate vorbele pe cari mi le rostise îmi veneau în minte. Ce-i dar, în realitate, nihilismul? Oamenii aceștia cari se numeau nihilști, cine erau? Deși vizita mea la Păzitoarele Adevăratei Lumini mă scandalizase grozav, aveam totuși o mare poftă să mă întorc la ele, să le întreb. Dar la ce bun? N'aveam oare pe Varvara? Desigur, ea știa multe și nu va refuza să mă învețe. Într'adevăr, dela prima-mi chestiune, incepu să spue, și să spue! Ai fi zis mai degrabă că-i un profesor care ține cuvântări, decât o femeie care stă de vorbă. Ah! nu fură tocmai plăcute toate câte-mi povesti. Ceva ca un curs de istorie micuța mea! Avea-vei oare răbdarea de a mă ascultă până la capăt? Mi se pare că văd căscând frumoasa ta gură ca un trandafir prea desbobocit.

\* \* \*

Varvara zise:

«Nihilismul!

«Acela care, cel dintâiu, a scris acest cuvânt, a fost un romancier de-un foarte mare talent, un scriitor liberal și reacționar; căci, de netăgăduit, e reacționar, acela care nu-i decât liberal.

«Dar nu importă. Dacă se înțelege prin nihilism doctrina celor cari găsind societatea rea, veesc ca ea să înceteze de a exista așa cum există azi, primim acest termen, și, în sensul, acesta nihilismul e tot așa de vechiu ca și mizeria și nedreptatea, adică tot așa de vechiu ca și lumea.

Pretutindeni unde un om flămând a văzut pe

alții mâncând; pretutindeni unde unii au avut prea mult și ceilalți neîndestul; pretutindeni unde un rob a privit cu lacrimi de ciudă libertatea celorlalți; pretutindeni în sfârșit unde au fost, aici, supunere obligatorie, dincolo, autoritate impusă, nihilismul a existat. Spartacus, rupând jugul și ucigând stăpânii cu lovituri de lanțuri, a fost un nihilist; și a fost nihilist dracul strigând lui Dumnezeu: «Nu voi mai sluji!»

«Dar, în Rusia mai mult ca oriunde, întunecata doctrină a nepotrivirii sociale este violentă și sălbatică. Pentru ce? pentru că în Rusia mai mult ca oriunde, autoritatea impusă se arată fără milă.

\* \* \*

«Dacă nu pui la socoteală câteva rare izbucniri ale mâniei naționale, nihilismul rus nu fu dintru început decât o teorie.

«Eră ori ușuratic ori brutal, după împrejurări.

«În saloane, își bătea joc de popi, de religie, de însuși Dumnezeu; disprețuia pe judecătorul venal<sup>1)</sup>, armata hoață; lua în râs sfințenia țarului; dar îndrăznește să facă toate acestea cu politeț, cu zâmbetul pe buze. Zâmbetul lui Voltaire. În bordee, mai întunecat, mai sinistru, scrâșnea din dinți, — însă nu mușcă încă. Gestul lui Marat.

«Dealtmîntrelea, se ascundea, se ferea de ziua mare, eră mai băgător de seamă. Cruzimea de fiară a țarului Nicolae triumfa de răbdarea su-

<sup>1)</sup> Care se lasă mituit.



pușilor săi. Sufereau atât de grozav încât la urma urmei strigară! Prințul Dolgorukof își publică faimoasa-i carte: *Adevărul despre Rusia*; și *Clopotul*, de Alexandru Hertzer, sună proclamarea Revoluției. Jurnalul acesta fu un adevărat vestitor! Apărând în străinătate, putea spune totul. Crud batjocoritor, și în acelaș prooroc entuziast, dădea pe față abaterile, nota ticăloșiile, smulgea toate măștile și profetiza frumosul viitor al omenirii libere! În van luau măsură vameșii, exemplarele acestui *Clopot* răsbăteau în număr uimitor de mare în Petersburg, Kiew, Moscova. Odesa, pretutindeni, în orășelele chiar, și până și în sate. Lumea se strângea la olaltă ca să citească împreună «primul ziar liber rusesc»; se comunicau fragmente din el, prin scrisori, prietenilor îndepărtați; îl învățau pe de rost; îl recitau în lojele teatrelor, cu voce joasă, în saloane, în budoaruri, în sălile universităților și în dormitoarele liceelor. Cam tot către vremea aceea, trecură din mână în mână copii manuscrise din *Cântece soldățești* și *Cântece poporane*. Aceste cântece erau strigăte, — strigăte amare, desnădăjduite! «Deșteaptă-te, popor rus! Germanul te impilează, armata te fură ori te omoară, clerul te minte, țarul te zdrobește!» Atunci, toți acei cari nu mai voră să îndure mizeria de altădată văzură că sunt numeroși, și se hotărâră să părăsească teoria deșartă de până atunci pentru a năvăli la faptă!

«Dar nu se'nțelegeau. Se și produse o desbinare, când nu erà vorba decât de speculațiuni intelectuale. Unii credeau și mai cred încă că este zadarnic să răscolești din fund până la culme societatea actuală, că este deajuns s'o reformezi; declarau că vor fi mulțumiți, dacă vor obține, de voie, de nevoie, republica, sufragiul universal, egalitatea desăvârșită, îngăduirea oricărei religiuni, stingerea mizeriei rurale.

«Inșă ceilalți, — îndrăzneții, violenții, mândrii! — și obosiți de visările lui Herten, voiau să răs-toarne totul, — pentru a reedificà totul. Nimic, în ziua de azi, nefiind bun, nimic din ceea ce este nu trebuie să rămâie; și n'aveau alt plan decât o neînvișă negare, o distrugere fără milă!

«Merseră singuri, părăsind în drum pe timizi și lași! La 14 Aprilie 1866, marele Karatrosóf a cărui memorie să fie în veci lăudată! — încercă să asasineze pe țar; și, puțin în urmă, «Societatea Securii» erà fondată de profesorul Neciaieff».

## XXI.

Varvara urmă:

«Neciaieff erà un profesor de la Universitatea din Sfânt-Petersburg. Inimă mare, suflet cutezător, cu brațul tot așa de violent ca și cugetul. El își învăța elevii să urască slugărniciile și să spere libertăți. Mulți îl admirară și crezură într'ânsul, băeți tineri, — fii de burghezi și de nobili. — Șeptesprezece ani, cel mult douăzeci; vârsta visului și acțiunii. Visară și stătură gata

să lupte. Grupul se întinse; se făcură centre de reuniri la Sf. Petersburg, la Ivanova, la Jaroslaw; și printre conspiratori, eră și o fată tânără — copilă ca și Dumneata, Alexandra Ivanovna! — și frumoasă și încântătoare, căreia îi ziceau cetățeană Dementieff, și, cu ea, doamna Tomiloff, pe care o porecleau Coloneleasa!

«După întoarcerea dintr'o călătorie pe care Neciaieff o făcu în străinătate pentru a strânge relațiuni și a se întări în planurile sale, legăturile conspiratorilor deveniră mai puternice și «Societatea Securii» fu definitiv fondată. Eră la începutul anului 1869.

«Comitetul principal se stabili la Moscova. Formă în diferite puncte ale Rusiei, secțiuni cari se divizară și ele în cercuri de câte cinci persoane. Inițierea se complică prin niște încercări grozave; cele ce se istorisesc despre groznicile ceremonii ale luminaților din Germania aveau loc, și mai înspăimântător încă, în ziua primirii unui nou conspirator; cel admis primea moartea în caz de trădare; își întindea brațul pe niște lame încrucișate, și ca vechii masoni ai lojelor egiptene, jurau pe mătrăgună și «*aqua tofana*»! De alt fel, membrii asociațiunii nu se cunoșteau între dânsii, ori se prefăceau că nu se cunosc; nicio dată n'aveau vre-un nume pe buze; întotdeauna erau cu o mască pe față. Și cine trăda eră găsit, într'o dimineață, la colțul unei străzi, întins pe pavaj, cu un pumnal în spate.

«Puțin câte puțin, ajunseră foarte numeroși. Bărbați, femei, tineri, bătrâni, săraci bogați, toți

acei pe cari îi scotea din fire însfârșit nesuferita tiranie, se alipiră la tovarășii Noului Datorii. Avură o tipografie secretă și cea dintâi proclamație, trasă într'un milion de exemplare, a fost împrăștiată prin toată Rusia. Eră intitulată : «Justiția poporului», și drept pecetie, o secure roșie ! Povestea lungile mizerii, sclavia, cnutul, stăpânii ticăloși și supușii înjosiți : proorocea că eră apropiată ora de răscularea obștească, de năruirea lumii : tronurile și altarele nu vor mai fi decât ruine pe cari vor scuipa trecătorii ; copii vor râde de aceea ce fuse Legea veche, și vechile istorii ale omenirii nu vor mai fi decât niște basme vechi, uitate chiar de bunicuțe ! In sfârșit, când va fi nimic tot, va răsări o nouă generație, care va reclădi. Dar, această reclădire nu trebuie să preocupe pe nimeni încă. Fiecărui secol îi ajunge sarcina lui ; al nouăsprezecelea secol e secolul nimicitor. «Cui oare i-ar trăsni in gând că dărămarea unei clădiri vechi și construirea în acelaș loc a unui alt edificiu ar putea fi făptuite de aceiași lucrători ? Noi suntem dărămătorii. Și ce vom doborâ ? Tot ce se înalță. Noi lepădăm cu solemnitate prejudecățile de odinioară. Pentru noi nu-i nici religie, nici guvern, nici familie, nici drept de proprietate. Nebunii, vechituri, sdrențe. Bată vântul popular peste toate acestea, ducă-le toate și să nu mai rămână înaintea ochilor omului decât o nemărginită câmpie cu orizont neșarmurit. o stepă peste care nu se vor mai ridica nici autorități, nici prejudecăți, nici legi, și care va fi gata să primească temeliiile noului societăți ! «Așă vor-



beau și adăogau : «Cât despre noi, așteptând ceasul cataclismului final, ne vom îndeplini datoria, vom da pilda. Cu focul, cu otrava, cu pumnalul, vom stârpi monștrii în uiformele de aur, acoperite cu sânge rusesc ; și fiecare din noi va judeca ziua lui bine împlinită dacă, seara va putea să-și zică : «Astăzi am scăpat Rusia de unul dintre bandiții cari o jefuesc și omoară !»

«O înainte mergători ! o eroi ! o apostoli ! trebuia să fiți vai ! învinși. Unul dintre ai lor, — acest mișel se numea Ivanov, — codindu-se în fața săvârșirii unui omor, fu gătit, după cum eră rânduiala ; se găsi cadavrul ; poliția fu uimită și mișcată ; începură urmăriri ; Neciaieff trebui să fugă. Dar sufletu-i nobil nu fu abătut ! Departe de patria sa conspiră pentru ea. Indepărtat, nu eră mai puțin de temut. Poate că într'o zi s'ar fi reîntors triumfător [ Se'ntoarse captiv. Invinovățit de o crimă de drept comun, Elveția îl dădu prins. Il aduseră, cu lanțuri la mâini și la picioare. Inșă de oarece chiar în închisoare, chiar în Siberia; ar fi fost un pericol pentru societatea rusă, infamii săi străjuitori îi tăiară beregata. [conform unui ordin, în vagonul celular :»

## XXII.

O ascultam înspăimântată. Varvara continuă  
«La moartea lui Neciaieff, Tovarășii Securii. risipiți de acum chiar prin persecuțiuni, nu mai încercară să se grupeze sub un alt șef. N'ai fost răzbunat, tu, apostol și martir ! Inșă cugetul tăn, mereu viu, incolțea în sufletele mari : Pisemski

studia Doctrina; Mihailoff o înțelegea; Pisarof o lămurea și Cernișevski o admiră! Țarul îi surghiuni în Siberia. Nu le păasă! În orașele penitenciare, pe drumurile mari ghețoase, și chiar în grozăvia minelor, predicară Legea nouă, întunecata Evanghelie roșie a nihilismului. Câți oameni, atunci, scuturându-și fiarele, visară să facă arme în curând însângerate! Și femeile cu zâmbetele lor, îmbărbătau la planuri mari; uitându-și slăbiciunea, sau mai bine zis, negând-o, colindau din sat în sat, prin friguroasele pustietăți siberice, zicând celui flămând: «Vei mânc, dacă vei ucide!» Zicând celui prăpădit de muncă: «Te vei odihni dacă vei ucide!» Zicând celor cari clănțăneau de frig: «Vă veți încălzi la cazărmiile și la palatele în flăcări!» În acelaș timp, propovăduiau cu ardoare doctrina Dragostei Libere. De sigur, nu numai o singură femeie, tânără, frumoasă și iubită cu patimă, trebui să nufere proclamând libertatea oricărui bărbat de a lua orice femeie, libertatea oricărei femei de a se da oricărui bărbat. Ele își stăpâniră geloziiile deșarte și rușinările josnice, cugetând la frumusețea și necesitatea operii. Una din cele mai vrednice de admirație fu Cerma Mernișeoski. Când îi smulse ră soțul pentru a-l trimete în posomorâtul exil dela Irkuțk, îi zise, fără a-și arăta lacrimile: «In lipsa mea, trevue să-ți alegi o altă soție!» Și mai târziu, când se duse la el în Siberia, ea cinsti pe concubinele exilatului, felicită pe cele cari avuseseră copiii, și se oferì să le slujească.

«Pe vremea aceia, Alexandru Herten muri, la Paris, în luna Ianuarie 1870.

«Frește, omul acesta se dovedise de o mare slăbciune. Spirit entuziast însă, himeric, nu știu să treacă dela visări la fapte; îi fu frică de mișcarea ce însuși iscase; opera la care îndemna lumea îl înspăimântă, — ca și cum s'ar fi temut că nu va fi ascultat. Chiar, într'un moment de neertata lașitate și poate de trădare, nu se dădu înapoi să serie, vorbind despre mărinimosul Karakozow: «Focul de revolver dela 4 Aprilie ne-a îndurerat inima. Suntem pătrunși de ideea responsabilității pe care și-o luă asupra-și acest fanatic. Numai popoarele sălbatice sau cele pe drum către pieire își au istoria alcătuită din «ucideri». O, minte slabă! o, inimă fără vlagă! o, braț betegit! îndrăsneai să osândești omorul politic, care-i fapta faptelor! și numeai fanatic pe gloriosul Christ-Asasin, pe omul amintirii nemuritoare, pe Omul cu-adevărat om, pe Dumnezeu prin urmare, pe Dimitrie Karakozow!

«Totuși, pe urma serviciilor pe cari le aduse la început, va fi mărinimos să dăm uitării greșelile lui Alexandru Herten. Să ne amintim doar proclamațiunile lui inflăcărate, scrisorile lui mișcătoare cari turburau și cucereau spiritele *Clopotul* său sună alarma! Și să ne mai amintim că la moartea sa lăsase un milion de ruble<sup>1)</sup> Revoluțiunii moscovite. Așa dar, cu veniturile sumei aceștea au fost plătite călătoriile misio-

1) Mai bine de patru milioane de lei.

narilor nihilişti prin Rusia, şi au fost scoase inimoasele ziare: *Vpered*,<sup>1)</sup> în Elveţia, *Nabat* <sup>2)</sup>, în Anglia şi, în cele din urmă, în Rusia chiar, la Sf. Petersburg, foaia răzbunătoare, zadarnic urmărită, suprimată, arsă, şi întotdeauna renăscândă, — care se numeşte *Zem-lia 1 Volia* <sup>3)</sup>».

\* \* \*

Astfel revoluţia nu se întrerupse. În lipsă de jungher, ea urmă prin condei. Înainte de a începe să lovească iarăş, înştiinţă, ca şi cum prin tr'o generozitate poate vrednică de dojenit, — ră măşiţă îndărătnică a prejudecăţilor de altădată, — voise să lase vinovaţilor timp de a se pocăi. Inşă activitatea sa, dacă nu eră încă sângheroasă, nu eră mai puţin folositoare; cucerea noi suflete puţin câte puţin, nu numai prin oraşe, dar chiar şi'n cele mai îndepărtate sate; şi nu un mujic numai, punea să i se citească de către popă, — pentru două copeici, — aceste fraze pe cari un necunoscut trecător le scrisese cu litere roşii, noaptea, pe uşa unei colibe:

«Revoluţia va face boeri pe toţi ţăranii din lumea toată şi le va da nume de baroni, de conţi, şi de prinţi, de regi şi de împăraţi! Tot omul va fi stăpân! pentru că nu-i alt mijloc de-a ajunge să ne bucurăm toţi de aceleaşi hatăruri, adică să dobândim libertate veşnică. Da, dacă moare ţarul, toţi ţăranii au să fie ţari!»

1) *Înainte!* 2) *Alarma.* 3) *Pământ şi libertate*



## XXIII.

*Din fortăreața R..., în... 187...*

N'ai inebunit oare, mica mea regină blondă, ascultând aceste grozăvii? Cât despre mine, mărturisesc, mi se cam învârtea capul. Și cu toate acestea, vream, trebuia, să știu adevărul! Cauza aceasta, pentru care Boris suferea, murea poate, oamenii aceia cari erau frații săi, femeile acelea cari erau surorile lui, trebuia să învăț a-i cunoaște bine de tot! Dar ceeace mă privea mai mult nu eră istoria nihilismului, eră starea actuală a acestei secte sălbatice; și întrerupsei pe Varvara care se pregătea să urmeze neclintit ca un profesor pe catedră.

— «Varvara, zisei, îmi pomenești un trecut grozav! Inșă care-i prezintele? Cine sunteți, astăzi, și unde ați ajuns cu revoluția voastră sângeroasă?»

— «Cine suntem? Unde am ajuns? strigă ea cu un glas entuziast și ridicându-și capul cu o mișcare așa de bruscă încât ochelarii ei de aur, cu sticlele albastre, îi săriră de pe nas. Ascultă, copilă ușoară, și tresări de admirație în fața faptelor celor Tari!»

«Cine suntem? Nenumărații. Fulgii, cari, în timpul unei ierni întregi, cad și se îngrămădesc pe stepa nemărginită, abia de sunt așa numeroși ca adepții doctrinei cele nobile. Firește că nu sunt deopotrivă de curați și venerabili! S'au oferit revoluțiunei aliați, pe cari nu-i căutase; dar fiindcă veniseră, dânsa i-a primit. Cugetători,

născocitori practici? Nu. Câți-va sunt niște smintiți; dar în sfârșit sminteala lor eră în revoltăia contra legilor și moravurilor de odinioară; ast, ajungea ca să fie primiți. Eră nevoe de-a mări de-a mări mereu numărul Distrugătorilor. De aceea am primit printre noi pe sectarii a douăzeci de religii stupide, și chiar și pe dobitocii și fioroșii Scopși cari, însângerându-se singuri, încetează de a mai fi oameni pentru a se face îngeri! Oare o armată în campanie se îngrijește de valoarea morală sau intelectuală a recruților ce-i vin? Asasini? Cu atât mai bine; vor ști să ucidă. Hoți? Cu atât mai bine: vor ști să fure! Incendiatori? Cu atât mai bine: fiindă Rusia toată numai trebuie să existe — sosind ceasul secerișului înfricoșător — decât ca o câmpie nețărnută, având drept spice flăcări! Ce ne privește joshnicia ori nepriceperea unei mulțimi, când ascultă de o elită curată, care știe ce trebuie să vrea, cari deosibește lămurit țelul. Această elită o avem; ne călăuzesc mândrii tineri din școli, în cari bate o inimă adevărat rusească. Femei tinere, frumoase — sburdalnice mai ieri, gânditoare azi, — vin la noi și ne zic: «Când va trebui să ucidem? Când va trebui să murim?» Scriitori își părăsesc cartea neisprăvită, negustori își lasă comerțul pentru a se lupta în lupta cea mare; și chiar dintre tinerii ofițeri ai armatei, mulți ne cercețează și ne aprobă așa că poate se vor roși în sângele tiranilor, săbiile cari trebuiau să se coloreze în sângele poporului!»

«Unde am ajuns? m'ai întrebat pe urmă. N'ai auzit spunându-se? Numai ieri oare spurcatul de Trepof a fost lovit de ireproșabila Vera de fiica cinstei veșnice? E așa de mult oare de când gloanțele lui Solwieff au trecut prin părul țarului? Când un *cin*, când un general amenință ori urmărește pe vre-unul de-ai noștrii, găsește într'o zi, sub șervetul dela masă, sub perna din așternutul său, o foaie de hârtie roșie pe cari sunt scrise cuvintele acestea: «Dă-ți demisia, dacă nu, vrei muri». Dacă ascultă, e lăsat să trăească; dacă se împotrivește ordinului, moare. Sergius Zavroski, — funcționar la secția a treia a cabinetului țarului, — fusese trimis cu o însărcinare tainică la Pultava; văzù o tânără și-o îndrăgi. Se numea domnișoara Acristof. Ii cere o întrevedere ascunsă; ea nu refuză. Dar, în locul copilei, găsi la întâlnire trei oameni mascați cari îl legară de-un copac, îi tăiară nasul și urechile și îi puseră în buzunar un bilet pe care se putea citi: «Am tăiatul nasul lui Sergius Zavroski fiindcă a îndrăznit să poștească parfumul unei tinere care-i dintre ale noastre; i-am tăiat urechile pentrucă-i un spion!» Dacă ne trebuie bani, nu 'ntârziem să avem. Facem monede false! De ce nu! Tot ce vatămă e folositor. Mai adesea, pe vre-un drum subpământean săpat sub palate, aliații noștrii se strecor, noaptea, în băncile imperiale, și a douazi casierii se dau înapoi, uluiți, în fața lăzilor goale. A! nu știi unde am ajuns! Nu știi, se vede, că pulberăriile isbucnesc, că orașele se nărue în grămada enormă a propriilor

lor tăciuni, și că incendiul, mereu reaprins, se mărește și se întinde, și ajunge nemăsurat — apoteoză imensă a groaznicului Dumnezeu Neant!»

\* \* \*

— «O! mă înfricoșezi, îi zisei. Vorbește mai domol, și mai limpede. Cine sunt șefii voștrii? Comitetul acela — de care se vorbește numai cu spaimă și căruia voi vă supuneți cu toții, după cum se spune — există oare cu adevărat? Spune-mi, Varvara, numele acestor oameni grozavi!

Mă privi cu o înfățișare sălbatică.

— «Cum! vrei să cunoști numele sfinte ale celor doisprezece?

— «Da, răspunsei tremurătoare.

Iși ridică brațele ei lungi și slabe, și strigă:

— «Te simți dar destul de puternică pentru a îndura toate încercările inițierii grozave? Ești gata să te lepezi de prejudecățile de până acum? Nu-ți iubești oare mai mult mama care te-a născut și doica dela care ai supt? Ești gata, — dacă ți se dă ordinul, — să pui mâna pe cântarul falșului monetar, pe pumnalul ucigașului, ori pe torța incendiatorului?

— «Oh! nu, nu, strigai înfricoșată.

— «Cu ce drept atunci mă întrebi, copilă nebună?»

#### XXIV.

Ce puteam răspunde Varvarei? Avea dreptate. Nu trebuia să-mi destăinuiască secretele a lor săi.



fiindcă nu consimțeam la încercările lor teribile. Să mă învoesc nu eră cu putință, îți poți închipui. Eu, nihilistă! Ce nebunie! Să fac monede false, să dau foc caselor, să omor oamenii — și să port ochelari albaștrii, ca Păzitoarele Adevăratelor Lumini? Oh! nu, niciodată! Zisei Varvarii: Fie! bine, să numai vorbim»; și ea mă părăsi, nu fără a-mi arunca o privire de milă.

Trecură multe zile.

Crezi; poate, că uitasem toate aceste lucruri, și chiar și pe Boris? că reincepusem să fac vizite, să răscolese prin magazine, să mă, fac frumoasă pentru plimbări și i aluri? De loc. Eram într'una foarte turburată. Imi sosi o rochie dela Paris, nici nu mă uitai la ea. Impinsei sălbătăcia mea până a da drumul profesorului de dans. Intr'o zi, când văzui pe mama împărțind firimituri de cozonac epurașilor ei de Iaponia, strigai: «Rușine, doamnă, să dăm prăjituri dobitoacelor, când atâția oameni n'au nici pânea cea de toate zilele?» Vezi, ajunseseam nebună aproape, da. Și mai cu seamă mă murcea, mereu, amintirea lui Boris: Crud apostol! frumos martir! Unde eră? Ce făcuseră cu el? Mai trăia oare? ori cadavrul său rămăsese pe zăpadă, la marginea vre-unui drum? Ochii imi erau roșii, căci nu mă puteam opri să plâng. O trupă de comediani francezi veni să dea reprezentații la M...; trebui să merg la teatru; așa cerea mama; dar imi îmbrăcai haine de doliu. Dealtfel negiul vine foarte bine blondelor.

\* \* \*

Deodată o veste groaznică trecu prin oraș. După câte se povesteau, prizonierii din fortăreața M..., îndreptați spre Siberia, nu trebu au să rămâe acolo, Alipiți la un mare număr de alți condamnați politici, vor fi imbarcați și transportați în insula Șakhalin, nu departe de coastele Japoniei. Asta eră înspăimântător, micuța mea! Firește, Siberia e înghețată și sinistră, dar la urma urmii te mai poți întoarce din ea. Inșă din Sakhalin nu te mai poți întoarce! Țara frigurilor, unde și cei mai robuști slăbesc și unde flăcăii chiar, dacă nu mor numai decât, seamănă cu niște moșnegi și se târăsc, chilozi, fără speranță, fără gânduri, idioti. Aceia sunt cei mai fericiți cari deb. rcând pe pământul inciumat, au respirat moartea cu cel dintâiu val de aer. Și acolo au să arunce pe Boris! Dacă nu va înceta să trăească, va ajunge bolnăvicios și plăpând; frumoasa lui tinerețe nu va mai fi, mândra sa cugetare i se va stinge pe frunte, — cugetarea sa în care aveam poate vre-un locșor, — odată cu văpaea din ochii săi curați, așa de adânci... Oh! așa dar eră adevărat că guvernământul rus e infam, că funcționarii sunt calăi și stăpânul lor un monstru!

\* \* \*

Nu mă mai gândeam decât la aceasta. Aveam friguri, cum avea Boris. Poate că aveam și eu să îmbătrânesc, așa deodată! Într'o dimineață, Varvara intră cu părul vâlvoi în odaia mea, și-mi zise:

— Au murit!

— Boris? strigai eu,

— Da, Boris și toți ceilalții sau aproape toți.

— La Sakhalin?

— Cadavrele lor au ajuns acolo. Oh! bar-  
baria dușmanilor noștri e iscusită! Ascultă!  
Deabea ajunși pe malul Siberiei orientale, au fost  
mânați, înghesuți, îngrămădiți, într'o corabie veche  
pe jumătate sfărâmată, neincăpătoare. Deabea eră  
loc pentru o sută de inși; iar ei erau mai bine  
de șaptesute! Și porniră! Măncare puțină, apă  
împuțită. A treiazi, acei cari mai rămăneau în  
picioare, umblau pe leșuri. Boris, rănit, trebuie  
să fi căzut printre cei dintâi. Și nici măcar n'a-  
runcău în mare cadavrele. Pe lângă foame, pe  
lângă sete se adăoga primejdia molimei. O epi-  
demie isbueni, grozav de ucigătoare; mureau pe  
trupurile putrezite! Două sute șaptezeci de oa-  
meni. — înțelegi, două sute șaptezeci! — și-au  
dat sufletul în mijlocul mirosurilor inciumate ale  
hoiturilor: două sute trăgeau să moară când un  
matelot strigă: «Pământul!» Pământul, nu! mor-  
mântul! căci i-au aruncat într'o groapă mare,  
de necunosut, fără nume, și acum ceilalți dau  
târcoale pe lângă groapă, gata-gata să se pră-  
vălească la rându-le și ei în ea.

Rămăsei mută.

Negreșit, trebuia să fiu foarte palidă și să am  
ochii, foarte ciudați, căci Varvara, privindu-mă,  
nu-și putu stăpâni un strigăt.

Nu mai adăogă nici un cuvânt.

Urmă o tăcere foarte lungă,

În sfârșit, mă apropiai de ea, și-i zisei întinzându-i mâna :

— Varvara, mă dau vouă. Sunt gata a îndura orice încercare, hotărâtă să îndeplinesc ordinele. Nu-mi mai place nimic. Dați-mi pumnalul, dați-mi torța. Unde-i casa pe care trebuie s'o ard ? Unde-i omul care trebuie să moară ?

Ea-mi răspunse :

— Bine. Vei afla totul.

\* \* \*

Aflai taine adânci. Numele celor doisprezece imi fură destăinuite. Imi lămuriră tainicile șurubării ale marelui complot ; cum sunt transmise ordinile, cum sunt executate ; unde și prin ce mijloc se tipăresc zierele revoluției și prin ce semne, prin ce vorbe se recunosc între ei afiliații. Înțelesei și aprobai. Imi tăiasem părul, purtam o pălărie de pai închis, fără voal și fără flori ; o rochie închisă, strâmtă și întinsă ca o teacă de sabie, o crăvătuță neagră în jurul unui gulerăș drept. Pe urmă imi veni un ordin. Trebuia să omor, am omorât, — pentru că Boris era mort.

## XXV.

*Din mina J... (Siberia orientală), în... 187...*

Scrisoarea aceasta nu va ajunge până la tine, mica mea regină blondă ! oh ! nu, desigur. Toțiș ovreiuul care vine să speculeze până și în mine, mi-a făcut semn că era gata să mă îndă-



toreze, dacă-l voi plăti bine. Măine trebuie să se întorcă. Îi voi arunca scrisoarea. O va lua el oare? Și dacă o va lua, n'o va duce oare la cei cari ne străjuiesc? Mi-a întins o cursă, poate? Nu-mi pasă! Vreau să-ți scriu.

\* \* \*

Micuța mea! micuța mea! vai! cât am suferit. Niște oameni veniră să mă scoale înainte de zori în carcera mea din fortăreață. Erau cazaci, știi, ca aceia pe cari îi văzusem în dimineața plecării lui Boris. Asprii, sălbatici, cu fața sângerată de lumina felinarelor. Trebui să mă scol în fața lor; unul râdea că sunt prea slabă, iar altul surâdea fiindcă eram frumoasă. Aproape goală, Ștefania mea! Însă m'am arătat nepăsătoare, — din cauza amintirii lui Boris. Aveau oare să mă bată ca și pe dânsul? Mă trimeteau în Siberia ori în Sakhalin? Nu rostii nici o vorbă. Așteptam. Mă duseră.

În curtea fortăreței, erau bărbați și femei pe cari îi supravegheau alți soldați. Ne grupară. Fui așezată între două sărmene fete cari plâneau de-ți rupeau inima. Ce făcuseră oare? Calăii lor știau poate: ele nu știu.

Deodată, simții ceva greoi strângându-mi gâtul. Aveam câte-și trele ceafa sub jug, ca vitele înălțate. Oh! surioara mea, o salbă de mărgăritare ceva mai greu și îmi făcea rău odinioară!. Dar mă înălțai, mândră sub tortură. Bicele trosniră. Plecam spre Siberia, vai!

\* \* \*

Iarna, eră iarna numai bolnavii erau în care, cu bagajele. Noi mergeam pe jos; prăpădite de mers, sudoarea ni se îngheța și ne făcea ca o piele de zăpadă. Drumurile erau tare rele! ghettele mi se tociră, se rupseră, și trebui să mai umblu cu bielele-mi piciorușe goale. Îți aduci aminte, așa de albe, așa de roze, aproape tot așa de frumoase ca ale tale. Pământul rece le frigea, le sfâșia și din ele eșea sânge care se închiegă în brobonele de ghiață roșie. Și mergeam înainte sub jug, sub lovituri, cu obrazul biciuit de vântul rece și de improșcăturile de zăpadă, — cu bucățele de ghiață prin păr, pe gene, pe buze! Noaptea, un somn în care dărdăiam de frig într'un hambar rău închis ori pe soba rece a vre-unei colibe impuțite. Apoi porneam la drum iarăși prin negura geroasă care-ți înțeapă pielea ca un nour de ace!

După multe zile de călătorie, — vai! nu le mai numărăm! — trecuserăm de Tobolsk și ajungeam la Ienisei, în mohorâtele câmpii unde iarna se prelungește șase luni, unde cele mai lungi și mai frumoase zile nu țin mai mult de șase ceasuri. Dar ce-mi pășă de acum de lumina cerului! ea numai trebuia să existe pentru mine. Mă scorbări în acest iad căruia-ii zic mine.

\* \* \*

Oh! scumpa mea, deabea pot ține creionul între degetele-mi sfărâmate, sângerânde, pe cari le-au zdrobit uneltele grele. Minele, minele! ce lăcașuri infricoșetoare! Oh! dacă ai putea muri numai-

decât. Ascultă, încearcă de-ți imaginează. E înspăimântător, îți spun ! Intr'un întunec, unde n'a pătruns niciodată o rază de soare, suntem forțate, noi, femeile, să săpăm pământul sau să crăpăm stânca de unde să scoatem arama și mercurul. La spatele nostru niște porți de fer, unde veghiază straje tăcute, ne despart pentru totdeauna de viață și de libertate. Supraveghetorii ne înconjoară, ne observă. Dacă vreuna dintre condamnate întoarce o clipă capul, dacă se plânge, dacă, sleită în sfârșit, lasă să-i cază din mână sapa, groaznicele curele ale cnutului șueră în aer și se abat asupra ei sfâșietoare ! Nenorocitele cari sunt de mult timp în mine sunt înspăimântătoare la vedere. Femei, nu, strigoi ! Fără păr, aproape fără carne se târăsc, agitate de acea tremură pe care o produc vaporii mercuriași, și, sleite de puteri, pe moarte, nu importă, par'că de câte optzeci de ani, muncesc mereu sub biciu. Dar, printre aceste femei sunt unele nevinovate ori altele cari fură adevărate eroine ! Unele, — fete mari odinioară, — au fost osândite pentrucă au dat pâne unui proscris, ori pentrucă nu au destăinuit, adăpostul lui ; altele sunt mândre Poloneze, și crima lor este că au purtat sub ochii ucigașilor doliul patriei lor asasinate !

\* \* \*

Astfel, muncă groaznică, din zori și până'n seară iar, noaptea, un somn, adesea întrerupt de ronduri, prin găuri în cari nu poți pătrunde decât târându-te ca dobitoăcele ; asta este viața în aceste

infunecate prăpăstii. De două ori pe an numai, — Crăciun și la Paști, — condamnații pot să se odihnească, să vie pe pământ unde viețuiesc oamenii și feme și să le priivească frumusețea cerului!

## XXVI.

*Din satul J... (Siberia orientală), în... 187...*

Ce slabă e-o fetiță, oricât ar vrea să fie de curagioasă! Intr'o zi, sărmanele mele puteri se istoviră; căzui, surioară! și nu mă putui ridica, cu toate că mă bătură ca să mă silească a sta în picioare. Ce rău doare cnutul! dar mi-eră peste putință să mă mișc. Se sfârșise! credeam că sunt moartă. Nu știu dacă avură milă de mine ori dacă avură teamă de încurcătura ce face un hoit în mine; mă scoaseră afară; și-mi redeschise-i ploapele, răcorite de aerul liber. Ce bine e să vezi lumina zilei, chiar și cenușie! și tocmai, cum eră luna Mai, imi venea de departe — firea presare pretutindeni flori — chiar și în Siberia — un miros bun de primăvară nouă. Dar această clipă de plăcere și încântare fu scurtă. Oamenii cari mă scosaseră din mine, mă duseră într'o colibă mare și murdară în care nu pătrundeau nici lumina, nici parfumurile, și în care trebui să rămân culcată, intinsă, pe un așternut de ierburi putrede și puturoase, în mijlocul atâtor bolnave cari gemeau, ori trăgeau să moară poate. Câte zile stătui în acest spital scârbos? Nu știu; aveam friguri. Nu știu nici dacă aveam măcar doctori, cari



să ne caute. Uneori se apropia de mine un popă și îmi spunea că nu voi trece poate noaptea, și că eră vremea să mă pocăesc.

\* \* \*

Mă vindecăi. Inșă eram așa de slabă că nu mă mai siliră să mă'ntorc în mine. Imi dădură chiar voe să es, să mă plimb singură pe câmpiile din jurul tristului sat. Oh! degeaba m'ar mai fi veghiat; știau ei că nu puteam, că nimeni nu putea să fugă. Pustiul nemărginit se întinde în jurul exilaților sibirieni.

Ah! micuța mea, ce frumoasă plimbare făcui când am eșit pentru prima dată! totul mi se părea nou și fermecător. Inchipuește-ți, orizontul imi părea albastru ca o mare îndepărtată, și prin copăceii verzi, de un verde drăgălaș, păsărele ce cântau! Văzusem păduri foarte frumoase în Polonia ta, și foarte frumoase câmpii de flori în Rusia mea; însă niciodată nici cea mai măreață priveliște nu mă fermecase așa ca acum stepa asta săracă, pe care abea înfloreau câteva floricele palide, sub un cer posomorât, deabea străbătut ici și colea de câteva raze de soare!

Inainte, în tristețea mohorâtă a minelor, mă gândeam într'una la Boris; acum, mă mai gândeam la el, însă altfel. Eră ca și cum n'aș fi știut că a murit; imi ziceam: «Ce plăcut ar fi să ne plimbăm împreună, singuri, în această singurătate pe care primăvara o face zâmbitoare, și să-l văz surzând și pe el!...»

Mă oprii, dădui un țipăt! Acolo, inaintea mea,

pe drum, printre niște csândiți cari cărau pământ sau cari tâiau stâncile, văzusem un om care se-măna cu Boris. Ah! eră el, micuțo! Mă repezii, alergai, căzui în brațele lui! în brațele lui!

\* \* \*

Plângeam și râdeam. Imi explică cum de se află la J.,; rănit, aproape să moară, n'a putut fi transportat la Sakhalin; îl lăsaseră în Siberia. Il întrebuițau la facerea drumurilor; cel puțin, el nu cunoscuse grozăvia minelor! Și eu îi povestii ce mi se întâmplase: durerea mea, când plecase; învățăturile Varvarei; inițierea mea; ordinul teribil, și brațul meu, brațul meu de copilă care ucisese! Să înfioră. Dar mă privea cu o dragoste nespusă și văzui că în ochii lui în care i veneau lacrimi, licărea un fulger îndrășneț de mândrie. Eră mulțumit de eleva lui! Mă găsea demnă de el! Simțeam inima slăbindu-mi de beția fericirii, pe când ingenunchiat înaintea mea, el săruta, cu vorbe scumpe, mânil mele mici cari fuseseră înroșite de sânge!

\* \* \*

Sunt a lui! sunt a lui! sunt nevasta lui, amanta lui. Ah! îi aparțin, micuța mea! Fără ca vre-un magistrat să fi proclamat unirea noastră, fără ca vre-un preot s'o fi binecuvântat, ne-am dat unul altuia, după marea lege a dragostei libere, sub cerul senin și limpede; și un șanț plin de flori de pe pământul exilului a fost patul nostru nupțial. Ce ne pasă nouă de muncile din fiecare zi, de inju-

rături și de lovituri ! Suntem fericiții iadului. Și, în fiecare seară, după lucrul aspru, mână în mână, cu capul meu pe umărul lui, cu privirile mele în ochii lui, ne ducem depărcior de sat, ne suim pe un deluleț unde iarba e moale ca un așternut, unde copacii ne ascund, și acolo, după sărutări divine, ne uităm spre scumpa și nefericita Rusie, unde cei buni suferă, unde mișei se bucură ; ne uităm mult, mult, mereu, cu nădejdea de-a auzi ridicându-se în depărtare strigătele sălbaticiei desrobiri și de-a vedea cerul roș de flăcările răzbunătoare ! . .

Stutus

M M S M S

D E D I T

W O M E M

C O C I S



35. Z. Bârsan. — Navele.
36. Scarlat Georgescu. — Cartea Poporului sau Drep-turi și Datorii.
37. I. A. Candrea. — Din Bă-trâni.
38. A. Dumas-Tatăl. — Stri-goii Carpaților.
39. I. Adam. — Voia mării.
40. Victor Anestin. — Stelele.
41. G. Verga. — Fire de ti-groaică.
42. I. Ciocârlan. — Vis de primăvară.
43. Jules Claretie. — Mansarda.
44. Emile Zola. — Două Nu-vele.
45. Ioan Slavici. — Educația Raționaală.
46. Ioan Slavici. — Educația Fizică.
47. Leon Tolstoi. — 'Amintiri dela Sevastopol. Vol. I.
48. Leon Tolstoi. — Amintiri dela Sevastopol Vol. II.
49. Sextil Pușcariu. — Cinci ani de mișcare literară
50. Dr. I. Duscian. — Tuber-culoza.
51. André Theuriet. — Mă-nunchiul de rugioare.
52. Miriam Harry. — Nuvele arabe.
53. C. Flammarion. — Erupția vulcanului Krakatoa.
54. Adalbert de Chamisso. — Minunata poveste a lui Petre Schlemil.
55. Nicolae Gogol. — Poveste.
56. Douglas Jerrold. — Mus-trările Doamnei Candel.
57. I. Slavici. — Educațiunea Morală.
59. Ernest Renan. — Pagini alese.
59. J. M. Guyau. — Pentru părinți și copii.
60. H. Macpherson (Jun). — Astronomie populară.
61. Ivan Turghenief. — Asia
62. Honoré de Balzac. — Al-berth Savarus.
63. Virgil Caraiivan. — Dom-nița Ilina.
64. D'Anunzio, Zuccoli, Ojetti. — Nuvele.
65. André Theuriet. — Pră-vălia la doi crapi.
66. Emile Zola. — Cum mor oamenii.
67. Ivan Turghenief. — Intâia iubire
68. E. de Amicis. — Din îm-părăția iubirei.
69. André Theuriet. — Amino-tiri și Nuvele.
70. H. Taine. — Despre natura operei de artă.
71. Henry Murger. — Balado.
72. Artur Gorovei. — Datinele noastre la nuntă.
73. Liviă Marian. — Suflete stinghere.
74. Maxim Gorki. — Cono-valow.
75. Xavier de Maistre. — Si-beriana.
76. I. Boteni. — În zile de va-canță.
- 77—78. Ivan Turghenief. — Apele primăverii.
79. N. Cehov. — Nuvele.
80. Prof. Dr. Petrini-Galatz. — Tratatamentul general al Sifilisului.

- 1—82. E. de Amicia. — Constantinopolul.
- 83 H. de Balzac. — Colonelul Chabert.
84. C. Flammarion. — Cataclismul din Martinica.
85. Voltaire. — Micromegas.
86. I. Slavici — Românii din Ardeal.
87. J. M. Guyau. — Spre mai bine.
88. H. Zschokke. — Ionatan Frock.
89. A. Dumas-Fils — Diana de Lys.
90. H. Taine. — Despre producerea operei de artă.
- 91—92. Silvio Pellico. — Ani de temniță. Vol. I și II.
93. Xavier de Maistre. — Călătorie împrejurul odăii mele.
- 94—95. Clara Tschudi. — Tinerețea Mariei Antoneta. Vol. I și II.
96. I. Boteni. — Drumuri.
97. Sacher Masoch. — Buni și răi.
98. Sacher Masoch. — Creditorii.
99. Chateaubriand. — Atala.
100. Dr. Th. Mironescu. — Cara de slăbit și de îngrășat.
- 101—102. C. Flammarion. — Urania Vol. I și II.
103. Oscar Wilde. — Pescarul și sufletul său.
104. I. Ciocârlan. — Inimă de mamă.
105. Emilia Tailler. — Succesul în viață.
106. Al. Dumas - Tatăl. — Maistrul Adam Calabrezul.
- 107—108. Edmond About. — Grecia de azi. Vol. I și II.
109. H. Siemkiewitz. — Doamna Elzen.
- 110—111. Charles Lane Poor. — Sistemul solar. Vol. I și II.
112. Goethe. — Hermann și Dorotea.
113. Ivan Turghenief. — Faust.
114. Tit Liviu. — Legende Eroice.
115. Teodor Simons. — Pagini Romane.
116. H. de Balzac. — Amorul născut.
117. M. Lungianu. — La cruci.
118. Edgare Pöe. — Povestiri extraordinare.
119. Voltaire. — Prințesa din Babilon.
120. Carl Eivald. — Icoane din viața plantelor și animalelor.
121. V. Vereșaghiu. — Amintiri din războiul din 1877.
122. Pietari Păivărinta. — Nuvele finlandeze.
123. Ouida. — O frunză în vijelie.
124. Leon Tolstoi. — Populare.
125. Al. Dumas-fiul pachet de scrisori.
- 126—127. L. Tolstoi. —
128. C. Mendes. — Roșu.
129. M. Gorki. — Suflet nădăjduite.
130. N. Vaschide. — și Visele.
- 131—132. Tit. Liviu. — boiul Romanilor cu I
133. B. Constant. — P
134. George Ohnet — bucurie.